

נר איש וביתו How many Chanukah lights?

What is *Chanukah*? Our Rabbis learned: On the 25th of *Kislev* [begin] the days of *Chanukah*, eight in number, during which it is forbidden to eulogize or to fast. For when the Greeks entered the Sanctuary, they defiled all the oils that were in the Sanctuary. When the royal Hasmonean house overpowered them and vanquished them, they searched and found only one flask of oil that lay there with the *Kohen Gadol's* seal, and it contained enough oil only to kindle for one day. A miracle occurred with it, and they kindled with it for eight days. The following year [the Hasmoneans and the *Sanhedrin*] established and rendered [these eight days] as festival days — with respect to *Hallel* and thanksgiving.

Talmud Bavli Shabbat 21b

with Rabbi Benjamin J. Samuels, PhD Congregation Shaarei Tefillah

Babylonian Talmud Shabbat 21b

The Gemara prescribes various levels of performing the mitzvah of kindling the Chanukah lights:

קנו רָבָּנָן – The Rabbis taught in a Baraisa: אַישׁ – The essential COMMANDMENT OF the CHANUKAH lights⁽¹⁹⁾ אַישׁ וֹבָר אִישׁ – is one LIGHT each night for A MAN AND HIS entire HOUSE-HOLD.⁽²⁰⁾ – AND THOSE WHO PURSUE MITZVOS⁽²¹⁾ have – Indifferent – וְהַמְהַדְרִין – One LIGHT each night FOR EACH AND EVERY ONE in their household.⁽²²⁾ – One LIGHT each night FOR EACH AND EVERY ONE in their household.⁽²²⁾ – AND for THOSE WHO MOST FERVENTLY PURSUE MITZVOS,⁽²³⁾ – AND for THOSE who MOST FERVENTLY PURSUE MITZVOS,⁽²³⁾ – AND for THOSE cin wax אוֹמְרִים יוֹם BEIS SHAMMAI SAY that on the FIRST DAY of Chanukah ONE KINDLES EIGHT lights – מָכָּאן וְאֵילָך בּוֹחֵת וְהוֹלֵך and HENCEFORTH CONTINUOUSLY DECREASES that amount,^[24] on the FIRST DAY ONE KINDLES ONE light – IEIS HILLEL SAY that on the FIRST DAY ONE KINDLES ONE light – and HENCEFORTH CONTINUOUSLY INCREASES that amount.^{(25]}

The Gemara offers two explanations of the dispute between Beis Hillel and Beis Shammai:

אָמָר עוּלָא – Ulla said: אָמָר אָ בְּמַעָרָבָא בָּמַעָרָבָא Amoraim in the West^[26] disagree about [the interpretation] of this Tannaic dispute, רבִּי יוֹסֵי בַּר אָבִין וְרָבִי יוֹסֵי בַּר אָבִין וְרָבִי יוֹסֵי בַּר אָבִין and they are R' Yose bar Avin and R' Yose bar Zevida. דָרָי אַמָר שַׁעָמָא דְבֵית שַׁמָאי – One of them said that Beis Shammai's reason for requiring a continual decrease from eight lights to one ווסַעָמָא דְבֵית respond to the number of days yet to come,^[27] – and Beis Hillel's reason for requiring a continual in-

crease from one light to eight הְנְאָר וְמִים הֵיּוְצָאִין – is so that the various kindlings correspond to the number of days already passed.^[23] המאי הְבֵיח שַׁמָאי – And one of them said that Beis Shammai's reason for requiring a continual decrease from eight lights to one בְנֶגֶר בְּרֵי הָחָג from eight lights to one בְנֶגָר בְּרֵי הָחָג kindlings correspond to the bull [sacrifices] of the Succos festival,^[29] – and Beis Hillel's reason for requiring a continual increase from one light to eight הְמַעָלִין הַעָּרָין מורירִין הַמַעָלִין הַעָּרָי הָאָר הַמָרָשׁ וָאָין מורירִין elevate, and do not lower, the degree of sanctity.^[20]

The Gemara relates that, in practice, there was no consensus on how to perform the second level of enhancement:

אָמָר רְבָה בָּר הָנָה אָמֵר רְבָה הָר הָנָה אָמֵר רְבָי יוֹחָנָן – Rabbah bar bar Chanah said in the name of R' Yochanan: אָמָר רְבָה בָּר הָוּ הָצִיִדן – There were two elders in the city of Sidon; אָחָר עָשָׁה הְבִית שַׁמָאי one performed the second level of enhancement in accordance with the ruling of Beis Shammai,⁽³¹⁾ – וְאָחָר עָשָׁה בְּרְבְרִיבִיה הָלֵל – and one performed it in accordance with the ruling of Beis Hillel. אָחָר עָשָׁה בְּרָבְרִיבִיה הָלֵל – this operion that a continual decrease is required ה the argument that the Chanukah lights correspond to the young bull [sacrifices] of the Succos festival, - לְרָבָרִי – מול היה כָּרַבָּרִי – and this other one⁽³³⁾ gives as a reason for his opinion

that a continual increase is required - דְּמַצָלִין בַּקְדָשׁ וְאֵין מוֹרִירִין the principle that in sacred matters we elevate, and do not lower, the degree of sanctity.

Ì

תוספות מסכת שבת דף כא עמוד ב

והמהדרין מן המהדרין - נראה לר"י דב"ש וב"ה לא קיימי אלא אנר איש וביתו שכן יש יותר הידור דאיכא היכרא כשמוסיף והולך או מחסר שהוא כנגד ימים הנכנסים או היוצאים אבל אם עושה נר לכל אחד אפי' יוסיף מכאן ואילך ליכא היכרא שיסברו שכך יש בני אדם בבית.

Tosafot, BT Shabbat 21b

And those who beautify among those who beautify, i.e., the best of the best: It appeared to Rabbi Isaac that the academy of Shamai and the academy of Hillel only establish [their dispute] upon [the principal ruling of] one candle per man per household, for there is greater beautification [of the mitzvah] in that there is greater recognition when one adds [an additional candle each] successive [night] or subtracts [a candle] in accordance with the days entering or going out. However, if one lights a candle per person [in the household], even if one adds [an additional candle] each night, there is no recognition that they (i.e., the external observers) will understand that there are accordingly so many members of the household.

Translator's Note:

Rabbi Isaac son of Samuel of Dampierre (d.c. 1185), is perhaps the most oft cited Tosafist by name, and his academy produced the most prestigious rabbis of the next generation. Though there was no formal religious hierarchy in Franco-Germany at this time, as the nephew and disciple of Rabbi Jacob Tam, grandson of Rashi (1040-1105) and leading Sage of the first half of the 12th Century, Rabbi Isaac by genealogical associations, in addition to his great spirit and renowned knowledge, assumed the central rabbinical leadership role for the second half of the 12th Century.

a . . .

Tosafot - שיטת תוספות

Level One

Ner Ish uVeito - נר איש וביתו One light per man and his household

Level Two-A

Mehadrin - מהדרין Ner lekol echad ve'echad - נר לכל אחד ואחד One light for each and every one.

Level Two-B Mehadrin min haMehadrin - מהדרין מין המהדרין Mosif veHolekh (Beit Hillel) - מוסיף והולך לפי בית הלל Add a light each night. Rambam - שיטת רמב"ם

<mark>Level One</mark> Ner Ish uVeito - נר איש וביתו One light per man and his household

Level Two Mehadrin - מהדרין Ner lekol echad ve'echad - נר לכל אחד ואחד One light for each and every one.

Level Three

Mehadrin min haMehadrin - מהדרין מין המהדרין Mosif veHolekh (Beit Hillel) - מוסיף והולך לפי בית הלל Add a light each night for each and every one.

HILCHOT CHANUKAH 161

160 MISHNEH TORAH

above represents the custom followed in the early ages and it is fitting to adhere to it. At present, however, I have seen different customs in all places with regard to the reading of [the Hallel] and the responses of the people, not one of them resembling another.

CHAPTER FOUR

1. How many candles should one light on Chanukah? The mitzvah is that a single candle should be lit in each and every house, regardless of whether there are many members of the household, or merely one person [lives] there.

A person who performs the mitzvah in a beautiful and conscientious manner should light candles for every member of the household, whether male or female.

A person who is even more conscientious in his performance of the mitzvah than this and observes the mitzvah in the most desirable manner should light candles for every member of his household, a candle for each individual, whether male or female, on the first night. On each subsequent night, he should add a candle [for each of the members of the household].

their obligation, based on the principle that "one who listens is considered as if he recited [the prayers] himself" (see Hilchot Berachot 1:11).

This principle does not apply, however, when the person reciting the prayer is not obligated to do so. Hence, since all the individuals mentioned by the Rambam (quoting Sukkah 3:10) are not obligated to say Hallel, an adult male cannot fulfill his obligation by listening to their recitation. By repeating the Hallel word for word, he does fulfill his obligation, since in this manner he recites the entire Hallel.

The Mishnah (loc. cit.) states that a person who must have one of the above read for him is worthy of a curse. The intent is that he should learn how to read himself.

Commentary, Halachah 1

How many candles should one light on Chanukah? The - minimal requirement to fulfill the

mitzvah is that a single candle should be lit - on each night of the holiday

in each and every house - Significantly, the mitzvah of lighting Chanukah candles is connected with an individual's home as well as with his person. Therefore, as mentioned in Halachah 11, a person who is a guest at the home of others need not share in the lighting of the candles if he knows that candles are being lit in his own home.

זָהוּ הַמִּנְהַג הַרָאשׁוֹז, וּבוֹ רַאוּי לֵילָדָ.

בּזַמַנִּים אָלוּ רַאִיתִי בְּכָל הַמָּקוֹמוֹת מִנְהָגוֹת מִשֵׁנוֹת בְקְרִיאָתוֹ וּבַעֲנִיֵּת אַכַל הַעָם, וְאֵין אֶחָר מֵהָם דּוֹמֵה לאחר.

> רביעי פּר 5

> > צַמַה גַרוֹת הוּא מַדְלִיק בַחַנְכָה?

מִצְּנָתָה שֶׁיָּהְיֶה כָּל בַּיִת וּכַיִת מַדְלִיק גֵר אֶחָד, בֵּין שֶׁהָיוּ אַנְשֵׁי הַבַּיִת מְרֻבִּין בּין שֵׁלֹא הַיָה בּוֹ אֵלָא אַדַם אָחַד.

וְהַמְהַדֵּר אֶת הַמִּצְוָה, מַדְלִיק גֵרוֹת כִּמִנְיַן אַנְשִׁי הַבַּיָת, גֵר לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, בּין אַנשים בֵּין נשים.

וְהַמְהַדֵּר יוֹתֵר עַל זֶה וְעוֹשֶׂה מִצְוָה מִן הַמֵּבְחָר, מַדְלִיק וֵר לְכָל אֶחָד בַּלַיִלָה הַרָאשׁוֹן וּמוֹסִיף וְהוֹלֵךְ בְּכָל לַיִלָה וָלַיִלָה גֵר אֶחָד.

regardless of whether there are many members of the household, or merely one person [lives] there. - Shabbat 21b states: "The mitzvah of Chanukah requires a candle for a man and his household."

A person who performs the mitzvah in a beautiful and conscientious manner should light candles for every member of the household - Shabbat 21a.

From the Rambam's statements, it appears that the additional light is kindled by the master of of the household and not by each of the members of the household themselves. Even according to this interpretation, however, the custom of each child lighting Chanukah lights is valuable as an expression of chinuch, training them in the observance of the mitzvot.

whether male or female. - As stated in Chapter 3, Halachah 4, women are obligated to fulfill the mitzvah of lighting Chanukah candles. Nevertheless, separate candles should not be lit for one's wife (Mishnah Berurah 671:9). Similarly, in some communities, even when candles are lit for every member of the household, they are not lit for girls under the age of Bat Mitzvah.

A person who is even more conscientious in his performance of the mitzvah than this and observes the mitzvah in the most desirable manner - Shabbat (loc. cit.) describes such a person as mehadrin min hamehadrin.

should light candles for every member of his household, a candle for each individual. whether male or female, on the first night. - i.e., these people also fulfill the practice of the mehadrin. See Tosafot (Shabbat, ibid.), who differ. See also the commentary on Halachah 3. In addition,

On each subsequent night, he should add a candle [for each of the members of the

פרק ד

162 MISHNEH TORAH

פרק י

IIILCHOT CHANUKAH 163

2. What does the above imply? When there are ten members of a household, on the first night one lights ten candles, on the second night - twenty, on the third night - thirty, until on the eighth night, one lights eighty candles.

3. It is common custom in all of our cities in Spain that a single candle is lit for all the members of the household on the first night. We proceed to add a new candle on each and every night, until on the eighth night eight candles are lit. [This practice is followed] regardless of whether there are many members of the household or only one man fis lighting candles].¹

4. When a candleholder has two openings, it can be counted for two individuals.

[The following rules apply when] one fills a bowl with oil and surrounds it with wicks: If one covers it with a utensil, each of the

household]. - e.g., on the second night, he lights two candles for each of the members of the household, as explained in the following halachah.

CUT)

ILCC C

6166

Shabbat (ibid.) mentions a difference of opinion

between the School of Hillel and the School of Shammai. The School of Shammai maintains that eight candles should be lit on the first night, seven on the second, etc. The School of Hillel, in contrast, maintains that "one should increase in holy matters and not decrease," and one therefore begins with one candle and adds a new candle every night.

1. The Lechem Mishneh questions the custom mentioned by the Rambam. Since the Rambam maintains that the mehadrin min hamehadrin also observe the practice of the mehadrin, this custom seems inappropriate. It is not the custom of the

mehadrin min hamehadrin, nor is it the minimum requirement of the law.

The Lechem Mishneh justifies the custom, explaining that since each night additional light is added, there is a positive intent even though it does not follow the practice of the mehadrin min hamehadrin.

The Shulchan Aruch (Orach Chayim 671:2) quotes the custom cited by the Rambam as halachah. The Ramah adds that in Ashkenazic communities the custom is to fulfill the mitzvah in the manner of mehadrin min hamehadrin - i.e., each member of the household lights candles, and each night an additional candle is added. It is significant that with regard to this mitzvah in particular, it is common custom throughout the Ashkenazic community, for everyone - even those who are not fully observant - to fulfill this mitzvah in "the most desirable manner."

	1
	12
	123
	1234
<u>ÅÅÅÅÅ</u>	12345

שהיר אנשי כיצר? הרי הבית

לילה הראשון מדליק עשרה נרות, ובל שני עשרים.

שַנְמָצַא מַדְלִיק בְּלֵיל שָׁמִינִי שׁמוֹנים נרות.

ג מִנְהָג פָּשׁוּט בְּכָל עָרֵינוּ בִּסְפָרֵד, שֶׁיִהְיוּ כָּל אַנְשִׁי הַבַּיָת מַדְלִיקִין וֵר אֵחָד בַּלַילָה הָרָאשוֹן וּמוֹסִיפִין וָהוֹלְכִין גֵר בְּכָל לַיָלָה, עַד שֶׁנְמְצָא מַדְלִיק בְּגֵיל שמונה נרות,

> הַכַּיִת מִרַבִּים בֵּין שֵׁהַיָה אָדַם אֵחַד. שהיו אנשי

שיש לו שתי פיות, עולה לשני בני אדם. מְלֵא קְעָרָה שֵׁמֵן וְהִקִיפָה פִּתִילוֹת: אָם כַּפָה עַלֵיהַ כִּלִי – כַּל פִּתִילַה וּפִתִילַה

Commentary, Halachah 4

When a candleholder has two openings - and a wick is kindled in both of them

it can be counted for two individuals. - Although both wicks use the same oil, since they protrude from separate portions of the candelabrum, they are considered to be separate lights.

This law is applicable to the *mehadrin* (see Halachah 1), who light a candle for each individual (Rashi, Shabbat 23b). Alternatively, this law is relevant for two people whose doorways are adjacent to each other or when two people live in the same house, but do not share in their household expenses (Maggid Mishneh).

The Magen Avraham 671:2 states that according to the Ashkenazic custom, in which each person lights his own candles, two people should not light candles using the same candleholder even on the first night. A passerby might see the two lights and instead of thinking they were lit by two different people, he might err and think that one person lit both candles because it is the second night of the holiday.

Since the purpose of lighting candles is *pirsumei nisa*, publicizing the Chanukah miracle, the impression created in an onlooker's mind is significant. Therefore, two people should not light candles in this manner.

[The following rules apply when] one fills a bowl with oil and surrounds it with wicks: If one covers it with a utensil - The flames from each of the lights will not merge together. Therefore,

הִלְכוֹת חֲנֵבָּה סִימָן תרע תרעא

קלח בְּאֵר הַגּוֹלָה

הַיֶּמִים הָיָה חֲגָכַּת הַמִּזְבֵחַ (מהר״א מפראג). *וְנוֹהֲגִין לוֹמֵר (ח) זְמִירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת בַּסְעוּדוֹת שֶׁמַּרְבִּים בָּהֶם (ט) וְאָז הָוֵי וֹ מֵימָנָא וְוָבָא מוּצֵר סְעוּדַת מִצְנָה (מנהגים). יַש אוֹמְרִים שֶׁיֵּש לָאֲכֹל גְּבִינָה בַּחֲנָכָּה, לְפִי שֶׁהַגֵּס נַצְשָׁה בְּחָלָב (י) שֶׁהֶאֲכִילָה יְהוּדִית אָת הָאוֹיֵב (כל־בו ור״ן): ג יאָין מַסְפָּיִדִין בָּהֶם אֶלָּא לְחָכָם הְפָנָיו: הגה (יא) וְאֵין מִתְעַנִּין יוֹם שֶׁמֵת בּוֹ אָב אוֹ אֵם. וְהַצֵּנִית־חֲלוֹם בַּחֲגַכָּה, צַיֵּן לְצֵיל סִימָן תקסח סָעִיף ה. וּלְעָנְיֵן צִּדּוּק הַדִּין, (יב) צַיֵּן לְצֵיל בְּהַלְכוֹת רֹאש־חֹדֶשׁ סִימָן תכ בַּהַגָּ״ה, וְעַיֵּן לְקַמָּן סִימָן תרפג:

תרעא מֶדֶר הַדְלָקַת גֵר הֲוָכָּה וּמְקוֹם הַנָּחָתוֹ, וּבוֹ ח׳ סְעִיפִים:

א (א) אַצָרִיךְ לְזָהֵר מְאִד בְּהַדְלָקַת וֵרוֹת חֲוָכָּה. (ב) *וַאֲפָלוּ (b) עָנִי הַמִּתְפַּרְנֵס מִז הַצְּדָקָה א_{ַנַמְבּ״ם בְּפָנָק ב} (ג) שוֹאַל אוֹ מוֹכֵר כְּסוּתוֹ וְלוֹקֵחַ שֶׁמֶן לְהַדְלִיק: ב בּפַמָה נֵרוֹת מַדְלִיק, *בַּלַּיְלָה הָרָאשוֹן מַדְלִיק שֶּׁבְּישְׂרָאַ וְכוּ[,] פְּסָחִים אֶחָד, (ד) מִכָּאן וְאֵילָך (ז) יִהְיוּ צ״ט וְהָכִי נַמֵּי מְשוּם הָכָל לַיְלָה, (ו) עַד שֶׁבְּלֵיל אַחֲרוֹן (ז) יִהְיוּ צ״ט וְהָכִי נַמֵּי מְשוּם שַׁבָּת כ״א וּכְבֵית־הָלֵל

בַּאָר הֵיטֵב

(ל) עָנָי. אֲכָל אֵינוֹ חַיָּב לְהַשְׂכִיר עַצְמוֹ כְּמוֹ בְּד׳ כּוֹסוֹת: (כ) מוֹסִיף.

נ״ל דְאָם גֶש לוֹ כְּדֵי לְהַדְלִיק בְּכָל לַיְלָה גֵר אֶחָד דְאֵין צָרִיה לַחֲזֹר עַל הַפְּתָחִים אוֹ לִמְכֹר כְּסוּתוֹ מֵאַחַר דְיוֹצֵא י״ח מִן הַדִּיוָ. וְכָתַב הַמ״א: וְנ״ל דְמִי שֶׁאֵין לוֹ שֶׁמֶן הַרְבָּה יִתֵּן בְּאָחָד שֶׁמֶן כְּשִׁעוּר וְהַמּוֹתָר יְחַלֵּק לְכָלָם, שֶׁאִם יַעֲשֶׂה לְכָלָם בְּשָׁוֶה לֹא יַדְלִיק אֲפּלוּ אֶחָד ּכְּשָׁעוּר; וְאִם יֶשׁ לוֹ שֶׁמֶן בְּצִמְצוּם וְלַחֲבֵרוֹ אֵין לוֹ כְּלוּם, מוּטָב שֶׁיֵּדְלִיק בְּכָל לַיָּלֶה א׳ וְיוּתֵן גַּם לַחֲבֵרוֹ, דְהָא מִדִינָא א״צ אֶלָּא אֶחָד, עכ״ל:

מִשְׁנָה בְּרוּרָה

שַם בִּימֵי אַגְטִיּוֹכוּס טִמְאוּ הַהֵיכָל, וְעָשוּ חֲגַבַּת הַבַּיָת בִּשְׁמוֹנָה יָמִים אֵלוּ

(פַּפָּיָת): (ח) זְמָירוֹת. וְהוּא הַוִּין בְּנִשׂוּאֵי פַּת תַּלְמִיד־חָכָם לְעַם־הָאָרֶץ, אִם

אוֹמְרִים שִׁירוֹת הָוֵי סְעוּדַת מִצְוָה [מ״א בשם המרדכי]: (ט) וְאָז הָוֵי

סְעוּדַת מִצְוָה. רוֹצֶה לוֹמַר, בְּצֵרוּף זֶה, וְכֵן פָּסְקוּ הָרַשַׁ״ל וְהַבִּ״ח

כְּהַיֵּש־אוֹמְרִים. וְכָתַב הָרַשַׁ״ל, (י) שֶׁכֶּל שֶׁעוֹשֶׂה כְּדֵי לְתָּן שֶׁבַח לַמָּקוֹם אוֹ

לְפַרְסֵם הַגֵּס אוֹ הַמִּצְוָה, הַכּּל סְעוּדַת מִצְוָה: (י) שֶׁהָאָ**כִילָה** יְהוּדִית. הִיא

הַיִתָה בִּתּוֹ שֶׁל יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל, וְהָיְתָה גְזַרָה שֶׁכָּל אֲרוּסָה תִּבָּעֵל לְטַפְסָר

אַחִלָּה, וְהֶאֱכִילָה לְרֹאשׁ הַצּוֹרְרִים גְּבִינָה לְשָׁכְרוּתוֹ, וְחָתְכָה אֶת רֹאשׁוֹ וּבָרְחוּ

כַּלֶם: ג (יא) וְאֵין מִתְעַנִּין. כַּנַ״ל סָעִיף א. וְאָם עָבַר וְהִתְעַנָּה יוֹם שֶׁמֵת

בּוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ אוֹ תַּעֲנִית־חֲלוֹם, צָרִיךְּ לְמֵיתַב תַּעֲנִית לְתַעַנִיתֵה אַחַר חַנָּבָה.

וְעַיֵּן בְּדֶרֶהְ־הַחַיִּים מֵה שֶׁבָּתַב בָּזֶה: (יב) עַיֵּן לְעֵיל בְּהָלְכוֹת רֹאש־חֹדֶשׁ

וְכַוּ׳. שֶׁשָׁם כָּתַב (יא) שֶׁאֵין אוֹמְרִים בְּיוֹם שֶׁאֵין אוֹמְרִים בּוֹ תַּחֲנוּן, וְכֵן

לְקַמָּן בְּסִימָן תרפג, עַיֵּן שֶׁם. אֲכָל לִפְנֵיהֶם וּלְאחֲרֵיהֶם, נְרְאָה דְאֵין לְהַחְמִיר

לְעִנְיַן צִדּוּק הַדִּין, עַיֵּן לְקַמָּן סִימָן תרפו דְּלְעִנְיַן הֶסְפֵּד גּוּפָא הַרְבָה מְקִלִין,

בֵּאוּר הַלָכָה

* וְנוֹהֲגִין לוֹמֵר זְמִירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת וְכוּ׳. עַיֵּן בְּתְשׁוּכַת מַהַרְשַ״ל סִימָן פה שַכָּתַב שֶׁרָאוּי שֶׁהַשְׂמְחָה תִּהְיֶה מְעֹרֶכֶת וּבְלוּלָה בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה וְאַל

תִּבֶּטֵל מִקְּבִיעוּתְףָ, עַד כָּאן לְשוֹנוֹ. וּכַעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים יֵש אֲנָשִׁים שֶׁתַּחַת זְמִירוֹת וְתִשְׁבֶּחוֹת שֶׁרָאוּי לְהַלֵּל לְהַשֵּׁם יִתְבָרַוּ עֵל הַנִּסִים שֶׁצָשָׂה לָנוּ הֵם מַרְבִּים בִּשְׂחוֹק הַקַּרְטִי״ן1, וְהַרְבֵּה הִרְעִישׁוּ הַפְּפָרִים הַקָּדוֹשִׁים עַל זֶה, וְהַשּׁוֹמֵר נַפְּשׁוֹ יִרְחַק מָזֶה: * וַאָפּלוּ עָנִי וְכוּ׳. הָרַב הַמַּגִּיד כָּתַב דְּהָרַמְבַ״ם לָמַד כֵּן מִדִּין ד׳ כּוֹסוֹת, דְזָה

וְזֶה הָוֵי מִשׁוּם פּרְסוּמֵי נִסָּא, וּלְפִי זֶה נִרְאֶה וְיהַגַּבָּאִים מְחַיָּבִים לְתָּן לוֹ נֵרוֹת לְהַדְלִיק כְּמוֹ בְּד׳ כּוֹסוֹת, מִיהוּ, אִם לא נָהְנוּ לוֹ צָרִיך לַעֲשוֹת כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב

ַבְּשֶׁלְחָן־עָרוּדָ, וְכֵן הַדִּין בְּד׳ כּוֹסוֹת. מִיהוּ, נְרְאֶה דְּאֵין צְרִיכִין לְתָּן לוֹ כִּי אִם גַר אֶחֶד בְּכָל לַיְלָה דְהוְנוּ נֵר אִישׁ וּבֵיתוֹ, דְיוֹתֵר הָנֵי מָן הַמְהַדְרִין וְאֵין חִיוּב לְתָּן לוֹ [חמד משה]: * בַּלַיְלָה הָרָאשׁוֹנָה מַדְלִיק אֶחָד וְכוּ׳. אַמְרִינָן בַּגְמָרָא דְּמִצְוַת חַגָּכָה גֵר אִישׁ וּבֵיתוֹ [רוֹצֶה לוֹמֵר, דְּדֵי גֵר אֶחָד לְכָל בְּגִי־בֵיתוֹ בְּכָל לֵיְלָה וָלַיָלָה], וְהַמְהַדְּרִין מַדְלִיאֵין גֵר לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, וְהַמְהַדְּרִין מִן הַמְהַדְּרִין, יוֹם רִאשוֹן מַרְלִיק אֶחָד, מִכָּאן וְאֵילָך מוֹסִיף וְהוֹלֵך אֶחָד בְּכָל לַיְלָה עַד שֶׁבְּלֵיל אַחֲרוֹן יִהְיוּ שְׁמוֹנָה, וְהַשַּׁעַם, כְּנָגֶד יָמִים הַיוֹצְאִים, וְזֶה הַיוֹם שֶׁעוֹמֵד בּוֹ נִמְנֶה עִם הַיָּמִים שֶׁיָצְאוּ כְּכָר [וְהַיְנוּ, שֶׁבָּזֶה יֵדְעוּ וְיִזְכְּרוּ הַכֹּל כַּמָּה יָמִים יָצָא בְּהַתְמָדַת הַנֵּס, וּכְשֶׁיַזְכִּירוּ

וְאַף אָם נְרְצֶה לְהַחְמִיר כְּאֵיזֶה פּוֹסְקִים דְּמַחְמִירִין בְּהֶסְפֵּד לִפְנֵיהֶם, וּמִמֵילָא גַם צִדּוּק הַדִּין אִין לומַר, עַל־כָּל־פָּנִים לְאַחֲרֵיהֶם בְּוַדֵּאי אִין לְהַחְמִיר וְיוּכַל לוֹמַר צִדּוּק הַדִּין, וְבָן כָּתַב הַפְּרִי־מְגָדים. אֲבֵלוּת, לְכֵלֵי עַלְמָא נוֹהַג בַחַגָּכָה. אוֹגַן פָּטוּר מִגַּר־חַגַכָּה, וְכָתַב בְּאֵלִיֶה רַבָּה דְאָשְׁתוֹ תַּדְלִיק. וְאָם הוּא מֻתָּר לַעַנוֹת אָמֵן יֵש דֵעוֹת בַּפּוֹסְקִים, עַיֵּן בְּיוֹרֶה־בַעָה סִימָן שמא. וְנְרָאֶה דְאָם אֵין אָשְׁתּוֹ עָמוֹ וְהוּא יְחִידִי בַּבַּיִת, יַדְלִיק הַגַּרוֹת לְפִרְסוּמֵי נִסָּא וּבְלֹא בְּרָכָה [פמ״ג]. חֵרֵש שֶׁאֵינוֹ שוֹמֵעַ וְהוּא מְדַבֵּר, חַיָּב בְּנֵר־חֲגָכָּה, דְהוּא כְּפִאֵחַ לְכָל דְּבָרָיו [שם]:

אַ (א) צָרִיך לְזָהֵר וְכוּ׳. וְאַמְרִינָן בַּגְמָרָא: הָרָגִיל בְּנֵר, הַוְיָן לוֹ בָּנִים תַּלְמִידֵי חַכָּמִים, שֶׁנֶאֲמַר ״כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר״, וּפֵרֵש רַשִׁ״י עֵל זֶה, נֵר מְצְנָה דְשֵׁבֶת וַחֲנֶכָה: (ב) וַאֲפָלוּ עָנִי רְכוּ׳. מִשׁוּם (6) פּרְסוּמֵי נָפָּא: (ג) שוּאָל. עַל (ג) הַפְּתָחִים או מוֹבֵר כְּסוּתוֹ (ג) או מַשְׂכִּיר עַצְמוֹ, אֲבָל

אַינוֹ מְחַיָּב בְּכָל זֶה (ז) רַק בִּשְׁבִיל נֵר אֶחָד בְּכָל לַיְלָה: 🗅 (ד) מִכָּאן וְאִילָדְ וְכוּ׳. וְאִם אֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת רַק לְנֵר אֶחָד בְּכָל לַיְלָה לוֹ וּלְבֵיתוֹ, יָצָא בָּזֶה מִהִינָא, וְשִׁעוּרָא דְשֵׁלְחָן־עָרוּהְ הוּא רַק לְמִי שֶׁיָדוֹ מַשֶּׂגֶת לְהִיוֹת מְהַדֵּר מִן הַמְהַדְּרִין, כִּדְאִיתָא בַּגְּמָרָא: (ה) אָ**חָד בְּכָל לַיְלָה.** וְאִם יֶש לוֹ תִשְׁעָה גרות, יַדְלִיק בְּלֵיל שֵׁנִי שְׁתֵּי גַרוֹת. וְאָם יֶשׁ לוֹ עֲשֶׁרָה גַרוֹת, אַף־עַל־פִּי־כֵן לא יַדְלִיק רַק בְּלֵיל שֵׁנִי שְׁתַּיִם, וּבְלֵיל שְׁלִישִׁי לא יַדְלִיק שְׁתַּיִם (ה) רַק אָחָת [ח״א]: (ו) עַד שֶׁבְלֵיל אַחֲרוֹן וְכוּ׳. וּמִי שֶׁאֵין לוֹ שֶׁמֶן הַרְבָּה, יִתֵּן (ו) בְּאָחָד שֶׁמֶן בְּשָׁעוּר וְהַמּוֹתָר יְחַלֵק לְכָלָם, שָׁאָם יַעֲשֶׂה לְכָלָם בְּשָׁנָה לא יַדְלִיק אַפּלוּ אֶחָד כְּשִׁעוּר. וְאִם יֶש לוֹ שֶׁמֶן בְּצַמְצוּם עַל כָּל הַשְׁמוֹנָה יָמִים וְלַחֲבֵרוֹ אֵין לוֹ כְּלוּם, מוּטָב שֶיַדְלִיק בְּכָל לַיְלָה אֶחָד וְיִתֵּן גַם לַחַברוֹ, דְּהָא מִדִינָא : אַין צָרִיךָ אֶלָא אֶחָד, פַנַ״ל. (ז) וְדַוְקָא כְּשֶׁחַבֵרוֹ אֵינוֹ מִבְנִי־בֵיתוֹ אוֹ שֶׁאֵינוֹ סָמוּךָ עַל שֻׁלְחָנוֹ, אֲבָל אִם הוּא מִבְּנִי־בֵיתוֹ, מוּטָב שֶׁיִהְיֶה הוּא מֵהַמְהַדְרִין (ז) יְהְיוּ שְׁמוֹנָה. וְאִם הַשֶּׁמֶן הוּא בְּיֹקֶר, (ס) מוּטָב לְהַדְלִיק בְּנֵרוֹת שַׁצַנָה וְלְהְיוֹת מוֹסִיף וְהוֹלֵך, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּפְנִים, מִמַּה שֵׁיַדְלִיק

שַׁעַר הַצִּיּוּן

(י) וָהֶכִיאוֹ בְּבֵאוּר הַגְּרָ״א: (יל) וְאַף דְּכְעִיְנֶגוּ מְצַדֵּר הַשַּ״ז דְיוּכַל לוֹמֵר צִדּוּק הַדִּין לְחָכָם בְּפָנָיו כֵּיוָן שֶׁמַסְפּיִדִין עָלָיו, לְעֵיל בְּסִימָן תכ סיֵם הַשַ״ז גּוּפָא דְּבַחַגַכָּה וּפּוּרִים יֵש לְהַחְמִיר בָּזָה [יד אפרים]: (ל) פּוֹסְקִים: (ג) הַגְּרָ״א: (ג) מַאֲמַר־מָרְדְכַי וָאֵלִיֶה רַבָּה, דְלא כְּעֹלַת־תָּמִיד. וְטַעְמָם, דְכֵינָן דְיַלְפִינָן מִפֶּסַח כְּמוֹ שֶׁבָּתַב הָרַב הַמַּגִיד, יַלְפִינָן כַּלֵה מִלְתָא מִשֶׁם: (ז) אַחֲרוֹנִים: (ה) אַחַר־כָּך מָצָאתִי בִּכְתַב־סוֹפֵר סִימָן קלה שֶׁנַּם דַּעְתוֹ כֵּן: (ו) מָגֵן־אַבְרָהָם וש״א: (ו) חַײֵ־אָדָם וּפְרִי־מְגָדִים: (ס) הַיִי־אָדָם בְּכְלָל קנג וּתְשוּבַת בִּנְיַן־עוֹלָם סִימָן לד, אָכֵן דַּעְּתוֹ שָׁם דְּכַלֵּיְלָה הָרָאשוֹנָה יִרְאֶה עַל־כָּל־פָּנִים לְהַדְלִיק בְּשֶׁמֶן־זַיִת, אַף־עַל־גַּב דִּלְאַחַר־כָּדְ לא יוּכָל לְקַיֵּם לְהְיוֹת כַּמְהַדְרִין מָן הַמְהַדְרִין בִּשְׁאָר לֵילוֹת, לא דָחִינָן מִצְוָה הַחֲבִיבָה בִּשְׁעָתָה מִמֵה שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה לא יוּכַל אַחַר־כָּדְ לְקַיֵּם מִצְוָה מִן הַאֶבְחָר יוֹתַר, עַיֵן שָׁם:

תְּרְגּוּם: 1 מִשְׂחַק קְלָפִים.

[ז] מוֹסִיף וְהוֹלֵהְ כוּ׳. עבה״ט. וְעַיֵן בר״י, מִי שֶׁלֹא הָיָה לוֹ שֶׁמֶן רַק לְנֵר אֶחָד וּבֵרַהְ עָלָיו וְתָכֶף נִזְדֵּמֵן לוֹ שֶׁמֶן לַנֵּרוֹת הַשַּיָכִים לְהִדּוּר בַּלַיְלָה הַהוּא, כָּתַב מַהַרָ״א מִזְרָחִי וּמַהַרָ״א נַחוּם דְּלֹא יְבָרֵדְּ פַּעֵם אַחֶרֶת עַל נֵרוֹת הַנּוֹסָפִים, וְעַיֵּן לְקַמֶּן סוֹף סִימֶן תרעב. וְע״ש אָם ב׳ וְג׳ ב״ב דָּרִים בְּכַיָת א׳ וְכ״א אוֹכֵל עָם ב״ב בִּפ״ע, כָּתַב בְּש״ה שֶׁא״צ לְהַדְלִיק כ״א בִּפ״ע רַק לְהָשְׁתַּתִף יַחַד

שַׁצֵרֵי תְשוּבָה

276 באר הגולה

בלילה

רְרָבָא שָׁם

הִלְכוֹת חֲנֻבָּה סִימָן תרעא

ג מוֹסְפּוֹת שֶׁם, וְכַוְ בֶּתַב שְׁמוֹנָה. גַוַאֲפָלוּ אָם רַבִּים בְּנֵי הַבַּיָת (ה) *לא יַדְלִיקוּ יוֹתֵר: הגה (ט) יּוְיֵש אוֹמְרִים דְּכָל אֶחָד מִבְּנֵי הַבּּיִת הַטּוּר *) (רוֹצֶה לוֹמֵר טַטּיי ען גער אַשִּיּ אַשִּיּ קמו שֶׁמְטָרַש רַמְבַיש רָמָבִיש (י) יַדְלִיק *)(רמב״ם), וְכֵן (ג) [ג] הַמִּגְהָג פָּשׁוּט. *וְיזַּהַרוּ לְתַן כָּל אֶחָד וְאָחָד גַרוֹתָיו בְּמָקוֹם מְיָחָד *פְּדֵי שֶׁיְהֵא הָכֵר כַּמָה גַרוֹת מַדְלִיקִין (מהר״א מפראג): ג ינר שֶׁיֶשׁ לוֹ (יא) שְׁתֵּי פִּיּוֹת, (יב) עוֹלֶה לוֹ בִּשְׁבִיל (ד) שְׁנַיִם: ד *המִצֹא קְצָרָה סוּגְיָא דִגְמָרָא שָׁם דַהֲרֵי כתב שהמנהג הפשוט שֵׁמֵן וְהָקִיפָה פְּתִילוֹת, (יג) אָם (ה) פָּפָה עָלֶיהָ פְּלִי, כָּל פְּתִילָה עוֹלָה בִּשְׁבִיל וֵר אֶחָד, לֹא כָּפָה עָלֶיהָ בְּסְפָרַד שֵׁיִהִיוּ כָּל אַנְשֵׁי הַבּּיִת מַדְלִיקִין וֵר אֶחָד פּלִי, אַפּלוּ לְגֵר אֶחָד אֵינוֹ עוֹלֶה (יד) לְפִי שֶׁהוּא פִּמְדוּדָה: הגה וְלָכֵן יֵש לְזָהֵר לְהַעֵּמִיד הַגַּרוֹת (טו) בְּשוּדָה הראשון ומוסיפין גר בְּכָל לֵיָלָה (ו) בְּשֶׁנֶה וְלא בְּעָגוּל, (טז) דְהָוֵי כִמְדוּרָה (הג״מ בשם סמ״ק). *וּמֻתָּר לְהַדְליק (יז) בְּפָמוֹטוֹת שֶׁקוֹרין (ו) לַאמְפָּ״א (יח) מֵאַחַר שֶׁכָּל וַאֲפָלוּ אָם רַבִּים בְּנֵי אַ אַרָּדָ אָר דיי אָר די אָר די אָרָדָל הַרְבָּה מַחַבָרוֹ (ת״ה סימן קה). וְיִזָּהַרוּ כְּשֶׁעוֹשִׁים גַרוֹת אָפָלוּ בְּשַׁעַזָה, (יט) שָׁאין לְדַבְּקָן בְיַחַד וּלְהַדְלִיקָן, דְהָנֵי כִּמְדוּרָה הוּנָא שָׁם כ״ג ה מֵימְרָא

שַׁעֲרֵי הְשׁוּבָה

בֵּאוּר הַלָכָה

בַּאָר הֵיטֵב

(ג) הַמִּנְהָג. וְזֶה חִדּוּשׁ שֶׁהַסְפָרַדִּים נוֹהַגִים כְּתוֹסָפוֹת וְהָאַשְׁכְּנַזִּים בּפִרִיטֵי, וּדְלֹא כְּמ״ש בְּשֵׁצֵרִי־יְשׁוּעָה כוּ׳: [ג] הַמִּנְהָג. וְעַיֵּן בִּכְנָסֶת־יְחֶזָקָאל סִימָן יז שֶׁשֶׁם מִנְהַג הַפְּפָרַדִּים שֶׁרַק בעה״ב מוֹסִיף וְהוֹלֵדֶ, וְכָתַב שֶׁאִם אַשְׁכְּוַזִי כִּרַמְבַּ״ם, וְזֵה לֹא מָצִינוּ בִּשְׁאָר מְקוֹמוֹת: (7) שְׁנַיִם. פי׳ רַשִּׁ״י בִּשְׁבִיל ב׳ דָר בְּבַיָת אֵצֶל סְפָרַדִּי, אֵינוֹ יָכוֹל לִמְחוֹת בִּידֵי הָאַשְׁכְנַדִּי הַדָּר שָׁם מִלְהַדְלִיק בְּבֵיתוֹ בְּגֵי־אָדָם לַמְהַדְּרִין הָעוֹשִׂים גֵר לְכָל א׳. וְנ״ל דִּלְדִידָן דְּמוֹסִיפִּין בְּכָל לַיְלָה לֹא יַדְלִיקוּ ב׳ אֲנָשִׁים בְּגַר אֶחָד דְאָז לֹא יִהְיֶה הֶכֵּר כַּמָּה גַרוֹת מַדְלִיקִין בְּמ״ש בַּהַגָּ״ה, מ״א: (גּ) כָּפָה. וְצָרִיךְ שֶׁיִרְפָּה צָלֶיהָ כּלִי קֹדֵם שֵׁיַדְלִיק, שֵׁאָם יַדְלִיקָנֶה וְאח״כ יִכְפֶה עֶלֶיהָ כְּלִי הֲרֵי הַגֵּרוֹת הָיוּ דוֹלְקוֹת מִקַמֵּי הָכֵי כִּמְדוּרָה וְלֵית בְּהוּ שׁוּם מִצְוָה, וְע״י כְּפִיַּת הַכָּלִי נִתְקַנָה לְהִיוֹת כְּנָרוֹת, וְצָרִיךְ שֶׁתִהיֶה בִּשְׁצֵת הַדְלָקֶתָם לְשֵׁם מִצְוָה, מַהָרָ״א הַלִוי בְּסָפֶר צּוֹ־הַמֶּלֶךּ סִימָן קנא: (ו) בְּשֶׁוֶה. וְלֹא אֶחָד וְכָנָס וָאָתָר יוֹצֵא, ד״מ וּמַהַרִי״ל: (ו) לַאמְפָ״א. וְכָתַב רַשֵׁ״ל: צָרִיף לִתְלוֹתָה בַּטָּפַח הַסָּמוּף לַפֶּתָח, וְיַתְחִיל מִגַּר הָאָקְצָיִי שָׁהוּא הַסָּמוּף לַפֶּתַח וִיסַבָּב

מִשְׁנָה בְּרוּרָה

בְּשֶׁמֶן־זַיִת גֵר אֶחָד בְּכָל לַיְלָה לְבָד: (ח) לא יַדְלִיקוּ יוֹתָר. בֵּין בְּלַיְלָה רְאשׁוֹנֵה וּכֵין בִּשְׁאָרֵי לֵילוֹת, דְּהֵכּּל נְגְרָרִים אֵצֶל בַּעַל־הַבַּיִת, אֲפִלוּ (ט) בַּנַיו הַגְּדוֹלִים (י) וּמִשֶׁרְתָיו, בֵּיוָן שֵׁהֵם סְמוּכִים עַל שֵׁלְחָנוֹ בִּקְבִיעוּת (ט) הֵם בְּכִלֵל בְּנֵי־בֵיתוֹ: (ט) וְיֵשׁ אוֹמְרִים דְּכָל אֶחָד וְכוּ׳. לְבַר מֵאִשְׁתוֹ דְהִיא כְּגוּפוֹ: (י) יַדְלִיק. הַיְנוּ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב לְצֵיל כְּסָצִיף ב (יל) דְיוֹסִיף וְהוֹלֵה גֵר אֶחֶד בְּכָל לַיִלָה, (יג) וְאָם אֵין יָדָם מַשֶּׂגֶת כָּל־כָּךָ, יַדְלִיקוּ גֵר אָחָד בְּכָל לְיָלָה: גָ (יא) שְׁתֵּי פִּיוֹת. הַיְנוּ, שֶׁהַפְּתִילוֹת מִבְּפְנִים מֻנָּחִים בַּגַר (יג) זֶה אֵצֶל זֶה, רַק רָאשֵׁי הַפְּתִילוֹת כְּשֶׁבּוֹלְטִין לַחוּץ נַחֵלָקִין לִשְׁתֵי מְקוֹמוֹת, (יד) וְקֵא מֵשְׁמֵע לָן דְאַף־עַל־פּּי שֶׁמָבִּפְנִים אֵינָן מֵבְדָלִין הַפָּתִילוֹת כְּלָל זֶה מְזֶּה, מִכָּל מָקוֹם בֵּיוָן שֶׁבִּמְקוֹם הַנָּחָתָן בַּפֶּה מִנְכַר שֶׁהֶם שְׁתֵּיָם, גַחְשָׁבוֹת כִּשְׁתֵּיִם: (יב) עוֹלָה לוֹ בְּשָׁבִיל שְׁנַיָם. מַשְׁמַע (טו) מַלָּשוֹן זֶה דַּאֲפָלוּ לַמְהַדְרִין הָעוֹשִׂין גַר לְכָל אֶחָד, גַם־כֵּן יוֹעִיל זֶה לִשְׁנֵי בְּנֵי־אָדָם. וְעַיֵּן בְּמָגַן־אַבְרָהָם שֶׁדֵּעְתּוֹ, דִּלְפִי מֵאי דְאִיתָא לְצֵיל בַהַגָּ״ה דִּלְדִידָן דְמוֹסִיפִין בְּכָל לַיְלָה וֵר אֶחָד לְכָל אֶחָד מִן הַבַּיִת צָרִיך כָּל אֶחָד לְהַדְלִיק גֵרוֹתָיו בְּמָקוֹם מְיָחָד, לֹא יַדְלִיקוּ שְׁנֵי אֲנָשִׁים בְּגַר אַחָד, (טו) וַאַפִּלוּ בַּלַיְלָה הָרָאשׁוֹנָה (יו) יֵשׁ לְזָהֵר בָּזֶה. וְאֶפְשָׁר דַּוְקָא וֵר שֶׁיָשׁ לוֹ רַק שְׁנֵי פִּיּוֹת, אֲבָל בַּמְנוֹרוֹת שֶׁלָנוּ שֶׁיֵשׁ לָהֶן שְׁמוֹנָה פִיּוֹת אַתָּר לְהַדְלִיק שְׁנֵי בְּנֵי־אָדָם, זֶה בְּקֵצֶה זֶה וְזֶה בְּקֵצֶה זֶה, שֶׁהַרֵי רוֹאִין שָׁהִדְלִיקוּ שְׁנַיִם, דְאִם לֹא־כֵן הָיָה מַדְלִיק כַּפֵּדֶר אֶחָד אֵצֶל חֲבֵרוֹ [ח״א],

וְכֵן נוֹהֲגִין הֶעוֹלָם: ך (יג) אָם כָּפָה וְכוּ׳. שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה אֵין מִתְחַבְּרִים כָּל הַפְּתִילוֹת יַחַד. (יס) וְדַוְקֵא כְּשֶׁכָפָה וְאַחַר־כָּוֶ הִדְלִיק, אֲבָל אִם הָדְלִיק וְאַחַר־כָּדְ כָּכֵּוֹת בְּלִיהוּ לְכֵבוֹת וּלְכֵסוֹת בִּכְלִי וְלַחֵזֹר וּלְהַדְלִיק: (יד) לְפִי שֶׁהוּא בִּמְדוּתָה. שֶׁמָתְחַבְּרוֹת כָּל הַלֵּהַב יַחַד: (טו) בְּשׁוּרָה בּשָׁוָה. הַיִנוּ, (יט) שֶׁלַעֵשוֹת אֶחָד נְכְנָס וְאָחָד יוֹצֵא גַּם־בֵּן אֵינוֹ כְּדַאי, (כ) שֶׁלֹא יָבוֹא לַעֲשוֹת בְּעָגוּל: (טז) דְּהָנֵי בִּמְדוּרָה. וְאִם יֵש הָפְסַק מְחַצֶּה בֵּין גַר לְגֵר וּכְרחַב (כז) אֶצְבַע בֵּיגֵיהֶן, מֻתָּר וַאֲפִלוּ לֹא כָּפָה עָלֶיהָ כְּלִי, וְכֵן נוֹהַגִין, דְדַוְקָא בִּקְעָרָה שֶׁאֵין שׁוּם הֶפְסֵק בֵּין גַר לְגַר [ח״א]: (יז) בַּפַמוטות. שֵׁל נָחֹשֵׁת (כג) הַצֵּשוּיִין קַנִים קַנִים יוֹצָאִין סְבִיבוֹת בְּצָגוּל, שֶׁהַקֶּנִים חֲלוּלִין וּמְחַצַת כָּל קָנָה מַפְסִיק בִּינוֹ לְבֵין חֲבָרוֹ: (יח) מַאַחַר שַכּל גַר מַכַדָּל הַרְבָה וְכוּ׳. מַשְׁמֵע מַלְשוֹן זֵה (כג) הְתַרְתֵּי בָּעִינָן, הְהַיָנוּ שֵׁיהִיוּ גַם־כֵּן מָבְדָלִים הַקָּנִים אָחָד מַחַבּרוּ, לְבַד מַה שֶׁיֵש לְכָל קָנָה מְחַצֶּה בִּפְנֵי עַצְמָה. וְעַיֵּן בְאַלֹיֶה רַבָּה שֶׁכָּחַב דְּדֵי בְּרָחָב אֶצְבַע. וְהוּא הַדִּין כְּשֶׁמְדַבְקִין נֵרוֹת שַׁעָוָה בַּכֹּתָל, (כד) יִרְאָה שֶׁיִהְיוּ מְרָזָח אָחָד מַחַברו עַל־כָּל־כָּנִים כְּשָׁעוּר אֶצְבַע: (יט) שֶׁאֵין לְדַבְּקָן בְּיַחֵד וּלְהַדְלִיקָן. אֲפִלוּ לְהַדְבִיק שְׁנֵים בְּיַחַד (כה) אָסוּר, וְכָל־שָׁבֵן אַרְבָּעָה אוֹ חַמשָׁה דְּנַדַאי נִרְאֶה

שַעַר הַצִיּוּן

(ט) פּרִי־מְגָדִים בִּסִימָן זֶה: (י) בֵּן מַשְׁמַע בִּפְרִי־מְגָדִים בְּסִימָן תרעז בְּאַשֶׂל־אַבְרָהָם: (יל) רַמְבַ״ם: (יל) רָבְאָפֶן זֶה יִקָּרֵא צַלִיהָן שֵׁם מְהַדְרִין וְלֹא מְהַדְרִין מָן הַמְהַדְרִין: (יג) רַשִׁ״י: (יד) בַּ״ח: (טו) פְּרִי־מְגָדִים: (טו) הִיְנוּ, אַף דְטַעֵם הַגָּ״ה הוּא כְּדֵי שֶׁלֹא יִטְעוּ לוֹמֵר דְרִבּוּי הַגַּרוֹת הוּא מִכַּמָּה בְּגִי־אָדָם וְלֹא מִן הוֹסָפָה, וְזֶה לא שַיָּהְ בְּלַיְלָה רָאשׁוֹנָה דְאֵין מַדְלִיקִין בּוֹ כִּי אָם גֵר אֶחָד, מִכָּל מָקוֹם מִשׁוּם לא פְּלוּג יֵשׁ לְזָהֵר אַף בַּלַיְלָה הָרָאשׁוֹנָה. וְצַיֵּן בְּאֵלָיָה רַבָּה שֶׁחוֹלֵק צַל הַמֶּגֵן־אַבְרָהָם וְדַעָּתוֹ הְבַלֵּיְלָה הָרָאשׁוֹנָה יַשׁ לְהָלֶל, וּבִשְׁצַת הַדְּחָשָׁבָת הַדְשָׁבִיל שְׁנֵים לָאִיש אָחָד מַלֵּיל רְאשׁוֹן וָאִילֶך, כְּמוֹ שֵׁצְּיֵר הַטּוּר: (יס) פָּרִי חָדָשׁ וש״א: (יט) מָגָן־אָבְרָהָם בְּשֵׁם דֵּרְכֵי־מֹשֶׁה: (כ) בֵּן נָרְאָה לִי: (כל) וְכֵן הָסְכִּים בְּאֵלָיָה רַבָּה שֶׁדִי בְּשֶׁעוּר אֶצְבַע, כְּחַיֵּי-אָדָם וְלֹא כִפְרִי-מְגָדִים: (כֹנ) חְרוּמַת־הַדֶּשֶׁן: (כֹנ) פְּרִי־מְגָדִים, וְכָן כָּתַב בְּבָאוּר הָגְרָ״א: (כֹל) פְּרִי־מְגָדִים. וּמה שֶׁכָּתַבְתִי שְׁעוּר אָצְבַע הוּא כָמוֹ שֶׁכָּתֵב הָאֵליֶה רַבָּה וְהַחַיֵּי־אָדָם: (לה) מָגו־אַבְרָהָם בְּשֵׁם רַשֵּׁ״ל, וְהֶעְתִיקוֹ גַּם בְּאֵליֶה רַבָּה וְחַיֵּי־אָדָם:

זֶה שֶׁהָיָה הַנֵּס מֵשֶׁך זְמַן רֵב יֶשׁ בּוֹ פּּרְסוּמֵי נִסָּא וְשֶׁבַח יוֹתֵר לְהַשֵּׁם יִתְבָּרָדָ], וְעוֹד, שֵׁמַעַלִין בַּקֹדֵשׁ [גמרא]: * לֹא יַדְלִיקוּ יוֹתָר. עַיֵּן מִשְׁנָה בְּרוּרָה. וְהַטַּעַם, דְּלָפִי זֵה כְּשֶׁרוֹאִין בַּבַּיִת כְּלֵיל שֵׁנִי שֶׁדּוֹלְקִין שְׁתֵּי וֵרוֹת יֵרְגִּישׁוּ בְּתוֹסְפוֹת הַוֵּר, אַכָל לַדֵּעָה הַשְׁנִיֶּה שֶׁמֵּדְלִיקִין בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹנָה גֵר לְכָל אֶחָד מִבְּגֵי הַבַּיִת, אָז אִם יַדְלִיקוּ בַּלַיְלָה הַשְׁנִיֶה שְׁנַיִם לְכָל אֶחָד אֵין כָּאן הַכָּרָה לְתוֹסְפוֹת הַגֵּס, כִּי יאמְרוּ שֶׁיֵשׁ הַרְבֵּה בְּנֵי־בֵית וּלְכָל אֶחָד אֵין שָׁם רַק וֵר אַחַת, וְהַיְנוּ כְּשֶׁכָּל הַוֵּרוֹת דוֹלְקִים בְּמֶקוֹם אֶחָד זֶה אֵצֶל זֶה: * וְיֵשׁ אוֹמְרִים דְּכָל אֶחָד מִבְּנֵי הַבַּיִת וְכוּ׳. עַיֵּן בְּבֵאוּר הַגְּרָ״א שֶׁכָּתַב דְגַם דַעַת הָרִי״ף כֶּן הוּא, מִדְהַבִיא הַמֵּימְרָא דְרַבָּה בַּר בּר־חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן וְכוּ׳. וְלוּלֵי דִּבְרֵי קֵדְשׁוֹ הָיָה אֶפְשָׁר לוֹמֵר עוֹד דְּדַעַת הָרִי״ף דְּזֶה לֹא נְכְנָס בְּכְלַל מֵה דְקַיָּמָא לָן בְּעַלְמָא דַהַלָּכָה כְּבֵית־הָלֵל בְּדִינָא, אַחַרִי דְאֵינָם מְחֻלָקִים בְּעִנְיֵן הַלָּכָה אֶלָא בְּעִנְיֵן הִדּוּר בְּעַלְמָא, וְלָזֶה הֵבִיא מַה שֶׁאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן עַל שְׁנֵי זְקָנִים, וּמַשְׁמַע לִכְאוֹרָה דְּהָיוּ בְּיָמֶיו שֶׁכְּבָר נִפְסַק בְּעַלְמָא דַהֲלָכָה כְּבֵית־הַלֵּל וַאֲפִלּוּ הָכֵי זָקָן אֶחָד עָשָׂה כְּבֵית־שַׁמַּאי. אָכֵן מִדְּלֹא הַזְפַר דְּבָר זֶה בְּשׁוּם פּוֹמֵק אֵין לְצָרֵף דְּבָר זֶה לַהֲלָכָה כְּלָל, וְלֹא כָּתַבְתִּי רַק לְעוֹרֵר לֵב הַמְעֵינִים: * וִיָּהֲהוּ לְתֵּן וְכוּ׳. דְּבְאֹפֶן זֶה גַם הַתּוֹסָפוֹת מוֹדוּ שַׁיָּכוֹלִין לְהַדְלִיק יוֹתֵר [הגר״א בשם ד״מ]: * כָּדֵי שֵׁיָהֵא הֵבֶּר וְכוּ׳. הַיְנוּ בְּעֵת שַׁנַּתוֹסֵף הַנֵּרוֹת, כֵּן מוּכַח מֵאֵלָיֶה רַבָּה בְּסָעִיף ג. וִדַעַת הַמָּגוְ־אַבְרָהָם בְּסָעִיף־קָטָן ב דַאַפְלוּ בַלַיִלָה הָרָאשׁוֹנָה יֵשׁ לְזָהֵר בָזֶה מְשׁוּם לֹא פְּלוּג, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב שָׁם הַפְּרִי־מְגָדִים: * מִלֵּא קְעָרָה שֶׁמֶן וְהִקִיפָה פְּתִילוֹת. וְהוּא הַדִּין כְּשֶׁהִקִיף גַרוֹת בְּעָגוּל עַד שֶׁעַל־יְדִי־זֶה יוּכַל לְהָתְחַבֵּר הַלַּהַב, גַּם־בֵּן דִינָא הָכֵי: * וּאֶתָּר להַדְלִיק בְּפַמוֹטוֹת. צַיֵּן מִשְׁנָה בְּרוּרָה. וְכָתְבוּ הָאַחֲרוֹגִים בְּשֵׁם רַשַ״ל דְאַף

הַלְכוֹת חֲנָכָּה סִימָן תרעא

קלט בּאֵר הַגּוֹלָה

פסקי מהר״י ס״ה), (כ) *אֲפִלוּ בְּגַרוֹת שֶׁל שֵׁבָּת וְיוֹם־טוֹב יִזָּהֲרוּ שֶׁלֹא לַעֲשוֹת כֵּן (א״ז): ה וֹנָר חֲבָבָה מַנִּיחוֹ עַל וַבְּרַוָּא שֶׁם כ״א וּכְפֵרוּשׁ הַתּוֹסָפוֹת שָם ֶפֶתַח הַפָּמוּף לְרְשׁוּת־הָרַבִּים (כא) מִבַּחוּץ. אָם הַבַּיִת פָּתוּחַ לְרְשׁוּת־הָרַבִּים, מַגִּיחוֹ עַל פּּתְחוֹ, (ככ) וְאָם זשְׁמַבְרִיָּאָא מִיּמְרָא ַיַשׁ חָצָר לִפְנֵי הַבַּיִת, מַנַּיחו עַל *פֶּתַח הֶחָצֵר. יוְאָם הָיָה דָר בַּעַלִיָּה, (כג) שֶׁאֵין לו פֶּתַח פָּתוּח ^{דְוָבָא שָׁם ט} טוּר בְּשֵׁ לִרְשׁוּת־הָרַבִּים, מַנִּיחוֹ (בַּחַלוֹן)הַפָּמוּך לִרְשׁוּת־הָרַבִּים. וּבִשְׁצַת הַפַּבָּנָה שֶׁאִינוֹ רַשַּׁאי לְקַיֵּם הַמִּצְוָה, י מֵימְרָא דְרָבָא שֶׁם מימְרָא דְרַב שָׁם כ״ב 🕽 מַגִּיחוֹ עַל שֵׁלְחָנוֹ וְדַיּוֹ. (כד) * וְצָרִיהְ וֵר אַחֵר לְהִשְׁתַּמֵשׁ לְאוֹרוֹ. (כה) וְאָם יֵשׁ מְדוּרָה, אֵינוֹ צָרִיהְ וֵר ל מֵימְרָא דְרַבָּה שָׁם אַחַר. וְאִם הוּא אָדָם חָשׁוּב שֶׁאִין דַּרְכּוֹ לְהִשְׁתַּמֵשׁ לְאוֹר הַמְדוּרָה, צָרִיךְ וֵר אַחֵר: 1 טמַנִּיחוֹ מ כְּוַב שְׁמוּאַל מוּכְתַי (כו) לְמַעְלָה מִשְׁלֹשָה טְפָחִים. וּמִצְוָה לְהַנִּיחוֹ (כז) 'לְמַטָה (ס) [ס] מֵצַשָּׂרָה טְפָחִים, וְאָם הִנִּיחוֹ לְמַעְלָה הָצווי וְהַנָּהוֹת הְרָיָנ בשם רבי יקיר מַצַשָּׁרָה טְפָחִים יָצָא, יאָכָל אָם מַגִּיחוֹ (כח) לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים אַמָּה (כט) לא יָצָא: הגה וַאַפלוּ לְקָחָה כָּוָ דְּלוּק (ל) וְהַנִּיחָה לְמַשָּׁה מֵעֶשְׂרִים לֹא יָצָא, דְהַדְלָקָה עוֹשָׁה מִצְוָה (ב״י בשם תוספות): ז ^למִצְוָה לְהַנִּיחוֹ (לא) בַּשָּׂפַח הַפָּמוּך (לב) לַפֶּתַח ממשְׁמאל, (לג) כְּדֵי שֶׁתְּהֵא מְזוּזָה מִיָּמִין וְנִר־חֲנֵכָּה מִשְׂמאל. (לד) יּוְאָם אֵין מְזוּזָה

באר היטב

לְצֵד יָמִין, וְהַמְדַקְרְקִים אֵינָם מַדְלִיקִין בְּלַאמְפָּ״א, שֶׁאֵין בָּה הִדּוּר לְגַר־חֲגַבֶּה, עכ״ל: (D) מִי״ט. נ״ל דְאָם דָּר בַּעֲליֶה מַנִּיחָה בַּחַלוֹן אַפּלוּ הוּא לְמַעְלָה מִי׳, מ״א. וְעַיֵן בִּתְשׁוּבַת פָּנִים מְאִירוֹת סִימָן <u>בְּיַד־אַה</u>ַרן: שבות־יַעַקֹב ח״ב סִימָן לב, רְעַיֵּן ובתשובת 37

מִשְׁנָה בִּרוּרָה

כּמִדוּרֶה: (כ) אֲפִלוּ בְּגֵרוֹת שֶׁל שֵׁבָּת וְיוֹם־טוֹב וְכוּ׳. צַיֵּן בְּבֵאוּר הַלֶּכָה: הַ (כא) מִבַּחוּץ. מִשׁוּם (כו) פּּרְסוּמֵי נִפָּא, וְקֵמְפָרֵשׁ וְאָזִיל בִּיצַד, אָם הַבַּיִת וְכוּ׳: (כב) וְאָם יֵשׁ חָצֵר לִפְנֵי הַבַּיִת וְכוּ׳. וְחַצְרוֹתֵיהֶן הָיוּ פְּתוּחוֹת לְרְשׁוּת־הָרַבִּים: (כג) שָׁאֵין לוֹ פֶּתַח פָּתוּח לִרְשׁוּת־הַרַבִּים. וְגַם (כו) אֵין לוֹ פֶּתַח פָּתוּחַ לֶחָצֵר, אֶלָא פְּתוּחָה הִיא לַבֶּיִת: (כד) וְצָרִיךְ גֵר אַחֵר. לַעֲשוֹת הֶכֵּר לַדְּכָר: (כה) וְאָם יֵשׁ מְדוּרָה. וְיָכוֹל לְהִשְׁתַּמִשׁ לְפָנֶיהָ, וְיֵשׁ הֶכֵּרָא שֶׁהַנֵּר שֶׁל מִצְוָה הִיא: ן (כו) לְמַעְלָה מִשְׁלֹשָה טְפָחִים. דְּכֹל לְמַטָּה מִשְׁלֹשָה, כְּאָלוּ הִנִּיחַ בּקַרְקַע (כח) וְאֵין נְבֶר שֶׁבַּעַל־הַבַּיִת הִנִּיחוֹ שֶׁם. וּמִכָּל מָקוֹם בְּדִיעֵבַד יָצָא [פר״ח]: (כז) לְמַטָּה מִעֲשָׂרָה טְפָחִים. הְאִיכָּא פִּרְסוּם הַגַּס טְפֵי נכט) כְּשֶׁהוּא לְמַשָּׁה, דְּדָבָר הֶצָשׂוּי לְאוֹר אֵין דֶּרֶךְ לְהַנִּיחָה כָּל־כָּךָ לְמַשָּׁה. וְצַיֵּן בְּאֵלִיֶּה רַבָּה שֶׁכָּתַב, דְּהָא דְאֵין הָעוֹלָם נְזְהָרִין בָּזֶה, מִשׁוּם דְּסוֹמְכִין עַל הַמֶּרְדְכִי שֶׁכָּתַב דְעַכְשָׁו שֶׁהָרְגְּלוּ לְהַנִּיחַ בִּפְנִים אֵין קְפֵּידָא בָּזֶה, אָכֵן הַטּוּר סָתַם בָּזֶה, וּמַשְׁמַע דִּסְבִירָא לֵה דְאֵין לְחַלֵּק בָּזֶה, וְכֵן נוֹהַגִין כָּל הַמְדַקְדְקִים כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בְּבֵית־יוֹמֵף. וְאָם דָּר בַּעַלִיֶה, (ל) מַנִּיחָה בַּחַלוֹן שֶׁהוּא לְצֵר רְשׁוּת־הָרַבִּים, אֲפִלוּ אָם הַחַלוֹן גָּבוֹהַ (ל) יוֹתֵר מֵצֵשֶׂרָה טְפָחִים מִקּרְקֵעִית הָעֵליֶה. וְאִם יֶשׁ לוֹ שְׁתֵּי חַלוֹנוֹת, אֶחֶד לְמַעְלֶה מֵצֲשֶׁרָה טְפָחִים וְאֶחָד לְמַשָּׁה מֵצֲשֶׁרָה טְפָחִים, וַדֵּאי יַנִּיחֶנָּה (לה) בַּחַלוֹן שֶׁהוּא לְמַטָּה מֵצַשְׂרָה טְפָחִים. וּכְנֵרוֹת בֵּית־הַכְּנֶסָת (לכ) הַמְנְהָג שֶׁהַמְנוֹרָה בְּמָקוֹם גָּבוֹהַ: (כח) לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים אַמָּה ןכוּ׳. דְלֹא שֶׁלְטָא בֵה עֵינָא, (לג) וְאֵין נַפְקָא־מִנָּה בֵּין אָם מַדְלִיק מְבַּחוּץ וּבֵין אָם מַדְלִיק בַּבָּיִת: (כט) לא יָצָא. וְצָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְבָרֵךָ,

שַׁצֵרֵי תִשוּבָה

וְאֵין בָּזֶה מִשׁוּם לֹא תִתְגֹּדְדוּ כוּ׳, ע״ש מִלְּתָא בְּטַצַמָא: [ח] מִי׳ טְפָחִים. עבה״ט. וְעַיֵן בְּפמ״א שֶׁתָמֵה לְפִי מ״ש הַטוּר בְּח״מ סִימָן תיח לִפְסֹק כְּת״ק ַדְר״י א״כ הֵיאַך פָּסַק הָכָא כְּרָבִינָא דְאַלְבָּא דְר״י אָתִּמַר, ע״ש בְּאֹוֶדָ וּבְשבו״י ח״ג כָּתַב דְּפְלָגְתַת רַכָּנָן הִיא לוֹמַר שֶׁאעפ״י שֶׁהִיא בִּרְשׁוּת חַיָּב דְּהֶכֵי מַשְׁמַע מִדְקָאָמַר ר״י אוֹמֵר בְּנ״ח פָּטוּר מִפְּנֵי שֶׁהוּא בִּרְשׁוּת, וְגֵם דְאֵידְ קַאָמַר זאת אוֹמֶרֶת כוּ׳ דְּלֹא כְּהָלְרָתָא. ע״ש. וְצַיֵן בְּתוֹסֶפְתָּא פ״ו דְב״ק דְתָנֵי ר״י אוֹמֵר בְּנ״ח פָטוּר מִפְנֵי שֶׁהנִיחַ בּרְשׁוּת וַח״א בֵּין זֶה וּבֵין זֶה חַיָּב כְּגוֹן אַלוּ מְסַכְּכִין עַל פַּתְחִי חֲנוּהֵיהֶן בִּרה״ר אעפ״י שֶׁיִשׁ לָהֶם רְשׁוּת וּכָא אַחֵר וְהָזַק בָּהֶם חַיָּב, ע״ש, לָשוֹן זֶה מַשְׁמַע קְצֶת כְּמ״ש הַשבו״י דְּלָאו מִטַעַם הַנַּ״ל לאַנוּחֵי לְמַעְלָה מַגֶּמֶל וְרוֹכְבוֹ אָחֵי עֲלָה, אֶזֶּא אֲפָלוּ אם מִצְוָה לְהַנִּיחַ תּוֹדָ י׳ טְפָחִים וּבְרְשׁוּת קֶעָבִיד אפ״ה אם הַזַּק חַיָּב, וְעֵיֵן מ״ש בְּמח״ב בָּזֶה. וּבָא״ר הַבִיא בְּשֵׁם סֵדֶר־הַיּוֹם שֶׁמִצְוָתָהּ לְמַעְלָה מַצַשֶׁרָה טְפָחִים צַד י״ח טְפָחִים שֶׁכֵּן גֹּבַה שֶׁל מְנוֹרָה י״ח טְפָחִים, וְהָא״ר תָּמַה עָלָיו וְּמנ״ל לוֹמַר וְּלְמַשֶּ

באור הַלָכָה

דְמן הַדִּין מֻתָּר, מִכָּל מָקוֹם אֵין זֶה הִדּוּר לְגַר־חֲזָכָה: * אֲפִלוּ בְּגַרוֹת שֶׁל שַׁבָּת וְכַּוּ׳. מִלְשוֹן זֶה מַשְׁמַע וְּאַף בְּשַׁבֶּת וְיוֹם־טוֹב יֵשׁ לְזָהֵר שֶׁלֹא לְצֵשוֹת כֵּן, וְאִינוֹ כַן, דְּבְשַׁבֶּת וְיוֹם־טוֹב מִצְוָה לַצֵשוֹת בְּרוּכִים בְּדִלְצֵיל בְּסִימָן רסג, וּכְבָר הִקְשָׁה בֵּן בְּמָגוְ־אַרְרָהָם, וְעַיֵּן בְּסוֹף דְּכָרָיו דְּלְפִי מֵאי דְמַפִּיק בְּשֵׁם רַשַׁ״ל דְאָסוּר בְּעַנְיָנֵנוּ אַפּלוּ בּשְׁתֵי גַרוֹת כְּרוּכִין, מִמֵילָא אֵין שׁוּם בֵּאוּר לְדְרְרֵי רַמָ״א בְּמַה שֶׁמַסִיק דַאַפּלוּ בְּגַרוֹת שֶׁל שַׁבֶּת וְיוֹם־טוֹב יֵשׁ לְזָהֵר, וְעַיֵּן בִּפְרִי־מְגָדִים שֶׁגַּם הוּא נְדְחַק מְאֹד בְּדִבְרֵי רַמָ״א. וְלַעֵנִיּוּת דַּעְתִי נְרְאֶה דְּחָסֵר כָּאן פְּרָט אֶחָד הַנִּזְכָּר בְּאוֹר זָרוּעַ, דְהַיְנוּ כְּשֶׁמְדַבְּקִין אוֹתָן אַחַר הַדְלָקֵתָן עַד שֶׁעַל־יְדִי־זָה מִתְחַמְּמוֹת וְנוֹפְלוֹת, וְזֶה :בְּאֵמֶת אָסוּר בֵּין בַחַגַכָּה וּבֵין בְּשֵׁבָּת וְיוֹם־טוֹב. וְזֶה לְשׁוֹן דַּרְכֵי־מֹשֶׁה כְּשֶׁמַּדְלִיקֵין וֵר שֵׁבֶּת אוֹ חֲנֵכָּה אוֹ יוֹם־טוֹב וְדוֹבְקִין הַוַּרוֹת סְמוּכִין זֶה לָזֶה עַד שֶׁהֵן מִתְחַמְמוֹת זוֹ מִזּוֹ וְנוֹטֵף הַשְׁעֵנָה, גַּם נִכְפָּלוֹת וְנוֹפְלוֹת, לֹא קִיְמוּ הַמִּצְנָה, אוֹר זָרוּעַ, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וּלְאוֹת שֶׁהָאֱמֶת כִּדְכָרַי, שֶׁצִּיֵן בְּרַמֶ״א אוֹר זָרוּעַ, וַהֲלֹא דִין הָרָאשון לא נְזְפַר כְּלָל כְּאוֹר זָרוּעַ אֶלָא דִין זֶה: * פָּתַח הֶחָצָר. רוֹצָה לוֹמַר, וְשֶׁלֹא כְּדַעַת רַשִׁ״י דְּסוֹבָר דְמַגִּיחוֹ עַל פֶּתַח הַבַּיִת הַפָּתוּחַ לֶחָצָר. וּבְרַ״ן וּבָאוֹר זַרוּעַ הֶעְתִיקוּ כְּרַשִׁ״י: * וְצָרִיךְ וֵר אַחֵר לְהִשְׁתַּמֵשׁ לְאוֹרָה. פֵּרַשׁ״י, מִשׁוּם הֶכֵּרָא, וְרוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁאֲפַלוּ אִם לא יִרְצֶה כְּלָל לְהַשְׁתַּמֵשׁ לְאוֹרָה מִכָּל מָקוֹם צָרִיךּ גַר אַחֵר שֶׁיִהְיֶה הַיְכֹלֶת בְּיָדוֹ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ לְאוֹרָה, וְעַל־יְדֵי־זֶה מִנְכַּר שֶׁהַגַּר הָרָאשון הוּא לְשֵׁם מִצְוָה, דְּאִי לָאו הָכֵי כֵּיוָן שֶׁעוֹמֵד עַל הַשֵּׁלְחָן יֹאמְרוּ שֶׁלְצָרְכּוֹ הִדְלִיקֵה. וְגָרְאֶה דַּוְקָא בְּמַנִיחָה עַל שֶׁלְחָנוֹ, אֲבָל כֹּל שֶׁמַנִיחָה סָמוּךְ לַפָּתַח אֵין צָרִיךְ לְנֵר אַחֶרֶת אַף־עַל־פִּי שֶׁעוֹמֵד לוֹ לְשָׁם, הוֹאִיל וְאֵינוֹ כָּא לְהִשְׁתַּמֵשׁ לְאוֹרָה לְאֵיזֶה תַּשְׁמִישׁ. אָכֵן מִנְהַג הָעוֹלָם וְכֵן מִנְהַג רַבּוֹתֵינוּ, דְּכְכָל נֵר־חֲנֵכָּה הַמֵּדְלֶקָת בְּתוֹךְ הַבַּיִת צָרִיךְ וֵר אַחֶרֶת אֲפִלוּ לֹא הָיָה צָרִיךְ לְתַשְׁמִישׁ, שֶׁלֹא יאמְרוּ לְצָרְכּוֹ הַדְלִיקָה, וְכֵן אֲנִי נוֹהֵג לְמַעֵשֶׂה, בֵּן כָּתַב הַמְאִירִי, עַיֵּן שֶׁם, וְעַיֵּן בִּפְרִי־מְגָרִים שֶׁבֵן מַשְׁמַע גַם־כֵּן מִתְּשׁוּבַת רַמָ״א. וְעֵיֵן בְּסוֹף סִימָן תרעח סָעִיף־קֵטָן ג בְּמָגַן־אַבְרָהָם,

כן כָּתַב הַפְּרִי חָדָשׁ. וְצַיֵן בִּפְרִי־מְגָדִים מֵה שֶׁכָּתַב כָּזֶה: (ל) וְהִנִּיחָה לְמַטָּה מֵעֶשְׂרִים וְכוּ׳. אֲבָל אִם הְדְלִיקָה לְמַטָּה מֵעֶשְׂרִים (לז) וּנְטָלָה מִשֶׁם וְהַנִּיחָה בְּמֶקוֹם אַחֵר תוֹך צֶשְׂרִים, יוֹצֵא, דְהָא הָנֵי הַדְלְקֵה בִּמְקוֹמָה, דִּשְׁנֵי הַמְקוֹמוֹת כְּשֵׁרִים: ז (לא) בַשֶּׁפַח הַפָּמוּך וְכוּ׳. שָׁאם יַרְחִיקָנָּה לְהַלָּן מן הַפֶּתַח (לה) אֵינוֹ נָכָר שֶׁבַעַל־הַבַּיִת הִנִּיחוֹ שָׁם: (לב) לַפֶּתַח. בֵּין אָם הַהַנֶּחָה הוּא עַל פֶּתַח הַבַּיִת (לו) או עַל פֶּתַח הָחָצֵר: (לג) כְּדֵי שֶׁחְהָא ַןְכוּ׳. וְיָהֶיֶה מְסֻבֶּב בְּמִצְוֹת. מִיהוּ, בְּדִיעֵבַד (לו) אם הִנִּיחַ גַר־חֲגַכָּה מִיָּמִין יָצָא: (לד) וְאָם אֵין וְכוּ׳ מִיָּמִין. דְכָל מִידֵי דְמִצְוָה (לח) יָמִין צָדִיף;

שַׁעַר הַצִּיּוּן

(כו) רַשִׁ״י: (כו) דְאָם הָיָה פֶּתַח הָצַליֶה פָּתוּתַ לֶחָצָר הָיָה מַנִּיחָה צַל פֶּתַח הֶחָצַר שֶׁהוּא פָּתוּתַ לְרְשׁוּת־הָרַבִּים הָיָה פָּתַח הָצַליֶה פָּתוּת לְרְשׁוּת־הָרַבִּים הָיָה מַנּיחָה עַל הַפֶּתַח [ב״י]: (כת) בַּ״ח: (כט) פּוֹסְקִים: (ל) מָגַן־אַבְרָהָם וְאַלָיֶה רַבָּה וְחַיֵּי־אָדָם. וְעַיֵן בִּפְרִי־מְגָדִים וְחַיֵּי־אָדָם דְּמַשְׁמַע מִמָּגַן־אַבְרָהָם דְּעָדיף טְפֵי לְהַנִּיחַ בַּחַלון הַפְמוּף לְרְשוּת־הָרַבִּים אַף שֶׁהיא לְמַעְלָה מַצַשָּׁרָה טְפָחִים, מִלְהַנִּיחַ בַּשָּפַח הַפָּמוּף לָפֶתַח אַף שֶׁהוּא יָכוֹל לְהַנִיחַ לְמַשָּה מַצַשָּׁרָה טְפָחִים, וְאַף שֶׁהַפְּרִי־מְגָדִים מְפַקְפָּק קְצָת בָּזֶה מִכָּל מָקוֹם אֵין לִדְחוֹת דָּכָר זֶה, דְּעָנְזֶן שֶׁצָרִיהְ הָכֵּר לְבְנֵי רְשׁוּת־הָרַבִּים יֵשׁ מָקוֹר גָּדוֹל בַּגְּמֶרָא, דְאָמְרוּ ׳עַד דְּכַלְיָא רְגְלָא דְתַרְמֵוּדָאֵ׳׳, וְגַם בְּמַה שֶׁאָמְרוּ מִצְנָה לְהַנִּיחָה עַל פֶּתַח בֵּיתוֹ מִבּחוּץ׳, וְאִלוּ הָא דְאָמְרוּ דְּלְכַתְּחָלָה צָרִיהְ לְהַנִּיחַ לְמַשָּׁה מֵעֵשָּׁרָה טְפָחִים, יֵשׁ כַּמָּה רָאשׁוֹנִים דְרָחוּ זֶה מֵהַלָּכָה, עַיֵּן בְּבֵית־יוֹפַף וְבֵן בַּמְאִידִי, צַיֵּן שֶׁם: (לה) מַחֲצִית־הַשֶּׁקֵל: (לכ) פְּרִי־מְגָדִים בְּסִימֶן תרעה: (לג) בַּ״ח וְטַ״ז וּפְרִי חָדָש בְּדַעַת הַטוּר, וּדְלא בְּדַצַת רַבּנוּ יוֹאָל הַלֵּוִי שֶׁרָצָה לְהָקַל בְּמַדְלִיק בַּבַּיִת אֲפְלוּ לְמַצְלָה מֵעֶשְׂרִים אַמָה. וְעַיֵן בִּפְרִי־מְגָדִים שֶׁבָּתַב דְאַף בְּגַרוֹת שַׁעַוָה אַרַכִּים, כּל שָׁמְקום הַלַהַב הוא לְמַצְלָה מֵעֶשְׂרִים אַמָּה, פּסוּלָה: (לז) מַחֲצִית־הַשֶּׁקֶל וּפָשׁוּט: (לה) רַשִׁ״י: (לו) פָּשׁוּט: (לז) פְּרִי חָדָשׁ: (לח) אַחֵרוֹנִים:

se, so that captivity is the worst fate of , as Rashi explains, the captor has the o as he pleases, to maim, to kill, or to aptives. Convincing proof that captivity an the plague.

eless. I think that this held true only in ies, when God's rule was recognized in and the non-Jewish world looked with he Jewish people. But now things are oday we live under the heavy yoke of the ur enemies concoct false accusations and libel as if it were the Jews who caused the id when in 1713 the plague erupted, in s where Jews resided they sealed off the) one could enter and no one could leave. the greatest difficulty did they permit brought in. In some localities Jews were ide in the forests and in caves. A Jew who on the road or in a field was literally in is life. Such conditions certainly qualify t kind of captivity. The mitzvah of saving of the plague undoubtedly can be chars redeeming captives; it might even be a zvah than that. Giving the money to the the plague does not change the designa-; will, for this is an extreme emergency.

Terrorized by Bandits shuvot Shevut Yaakov, no. 2:117

A group of Jews were traveling together. m was accompanied by his wife. Toward

evening, as they sought shelter at an inn at the edge of the forest, they were confronted by a band of merciless bandits who were ready to kill them for their money. Their pleadings fell on deaf ears. The wife, seeing that they were all doomed to die, offered herself to the bandit and thereby saved their lives. Now her husband wants to know if he must separate from her. Or is he permitted to continue living with her, because she was forced to give herself by the death threat that was hanging over them, and a wife who was forcibly violated is permitted to live with her husband.

Responsum: A similar case was decided by the Maharik, responsum no. 168, who compares the violated wife to Yael¹¹ and to Esther, who gave themselves to save the Jewish people. Even though they did not commit the slightest sin, subsequently they were forbidden to live with their husbands. [There follows a lengthy discussion of the Maharik's ruling and of the circumstances under which it applies. Maharik makes the following distinction: If the wife was raped after being overwhelmed by fear and terror of the rapist, then she is permitted to return to her husband. But if she willingly offered herself, although through her acquiescence many people were saved, she is forbidden to continue living with her husband. He concludes:] Since she was raped, she is permitted . . . to live with her husband. The husband has no grounds for observing stringencies for reasons of piety. He should not, God forbid, separate or abstain from his pure wife. . . .

RABBI YECHEZKEL KATZENELLENBOGEN— KENESSET YECHEZKEL

רבי יחזקאל קצנאלבוגן — כנסת יחזקאל

born: Lithuania, c. 1670 died: Altona, Germany, 1749 Popularly known as Kenesset Yechezkel, the title of his collected responsa.

Rabbi Yechezkel, a noted *poseik* (decider of Halachah), was a descendant of Rabbi Binyamin Aharon Solnick of Podayetz, author of the responsa *Masat Binyamin*. Initially, Rabbi Yechezkel served as rabbi of Keidan, Poland, but in 1614 he was appointed rabbi of the prominent community of the German tri-cities Altona, Hamburg, and Wandsbeck, known as AHU, the acronym formed of their initials. His son-in-law, Rabbi Yissachar, succeeded him as rabbi of Keidan. In the bitter controversy that erupted between the two Torah giants Rabbi Yaakov Emden and Rabbi Yonatan Eibschutz, both of AHU, Rabbi Yechezkel sided with the latter, much to Rabbi Emden's chagrin.

Rabbi Yechezkel corresponded with the foremost rabbinical figures of his time and published a compilation of his responsa under the title *Kenesset Yechezkel.*¹ Among his other works is a homiletic commentary on the Torah called *Mayim Yechezkel.*² Four generations of his descendants served in rabbinic posts in Poland.

Can a Chazzan Accept a New Position? Teshuvot Kenesset Yechezkel, no. 8

Question: A chazzan gave a solemn promise to the community of Metz to become their new chazzan. The community of Bing, where he is presently employed, prevents him from leaving. The chazzan is clamoring, but they turn a deaf ear to his outcry.

Title page of *She'eilot uTeshuvot Kenesset Yechezkel* by Rabbi Yechezkel Katzenellenbogen, who served as rabbi of the tri-cities Altona. Hamburg, and Wandsbeck (known by the acronym AHU) in northern Germany. First printed in Altona in 1732.

109

THE RESPONSA OF THE LATER ACHARONIM

The Bing community has a responsum by Rabbi Judah Meiler justifying their stand. This question was submitted by Rabbi Gershon Koblenz of Metz.

Responsum: ... When a community appoints a rabbi or a chazzan, they do so with the understanding that if the rabbi or chazzan receives a call from another community he will accept that position. Otherwise, no rabbi or chazzan will accept a position in a small community. . . . In this case, the small community of Bing, compared with Metz, is like a drop in the ocean. . . . The chazzan is crying out to keep the promise he made to the great community of Metz. I am astonished that my friend Rabbi Meiler does not support him in this matter. ... I am utterly surprised that Rabbi Meiler permitted the communal leaders of Bing to prevent the chazzan from leaving. They are acting contrary to Torah and halachah. . . . I am asking my friend Rabbi Judah Meiler to forbid the community of Bing to employ the chazzan and to tell them that he [the chazzan] must serve in Metz. . . . He who resides in Heaven knows that I love Rabbi Meiler with all my heart . . . may He lead us on the path of truth.

Question: According to Sephardi custom, only the head of the household lights the menorah, and no one else. The Ashkenazi usage is for each member of the family to light the menorah. It happened that an Ashkenazi Jew lived in a Sephardi household, and the Sephardi forbids the Ashkenazi to light the menorah because he wants to adhere to his own custom. Does the Sephardi have a right to do so, and has the Ashkenazi fulfilled his obligation if he did not light the menorah himself?

Responsum: Both customs are based on rulings of halachic giants. The Sephardi custom is founded on the *Shulchan Aruch*,³ whereas the Ashkenazi custom is predicated on the annotations of the Rema.⁴ Their source is the Gemara in *Shabbat* 21b: "The mitzvah of Chanukah is that the head of the household kindles a light. Among the devout each member of the family lights the menorah..." However, if the Sephardim do not want to abolish

their custom in favor of ours, the Sephardi does not have the right to force the Ashkenazi to deviate from our custom, which is the accepted usage in these regions.

The claim of the Sephardi of wanting to prevent divisiveness which would result from divergent customs is specious. We can ask him why he deviates from the custom of the Ashkenazim who have lived in these countries before he arrived. And although the Sephardim settled in our community of Hamburg before the Ashkenazim came, they did not light the menorah at all until the Ashkenazim settled in Altona, at which time the Sephardim too began to be inspired with the fear of God. . . . The truth is that this is not a question of creating divisiveness.

Brit Performed before the Eighth Day Teshuvot Kenesset Yechezkel, no. 42

Question: A young Jewish man who since childhood has lived only among non-Jews and was completely alienated from Judaism married a girl of similar background. They had a son, and since milah was the only thing they knew of Judaism, they performed the milah themselves—but they did so before the child was eight days old.⁵ Driven by the desire to return to Torah Judaism, they [left Spain and] came to Holland to live freely as Jews. Should they make a symbolic brit milah by drawing a drop of blood?... The child is two years old and very frail.

Responsum: Let us begin by establishing that this child is Jewish in all respects. Even if the father had been a non-Jew, the child would be Jewish; this surely holds true in this case where both parents are Jewish. Even though they violated the Torah, they are still considered Jews...

... In our case, even though the father violated the entire Torah, he upheld the commandment of "You must keep My covenant: You must circumcise every male" (Genesis 17:9,11). He did not break the commandment of *milah*; it is the mitzvah on which everything depends. His subsequent actions prove that even at the time he made the circumcision he had in mind to return to Torah Judaism. Therefore, in this case where there is concern for the health of the child, we should not be stringent and no drawing of a drop of blood is required. When the child will grow up and will be a God-fearing Jew, perhaps he will voluntarily perform a symbolic *milah*. But as for now, no such action is needed.

Wife Objects to Husband's Profession Teshuvot Kenesset Yechezkel, no. 74

Question: After his marriage, a man decided to become a scribe of Torah scrolls, tefillin, and mezuzot. He also wants to process the parchment himself, which involves the use of dog's excrement. His wife objects to his profession. Can he be forced to divorce her?

Responsum: The Mishnah in *Ketubot* 7:10 states that men in the following categories of repulsive physical conditions or loathsome professions may be forced to divorce their wives: a leper, one who has an offensive breath, one who gathers dog's excrement, a coppersmith, one who processes leather [all of the above emit an offensive odor]...

Based on the views of the Rif,⁶ the Rosh,⁷ and Rashi,⁸ we must conclude that if this is the only profession a husband is successful in, then his wife has no right to object to it, especially in the bitter exile in which we live, when it is so difficult to support a family. All the more so as his profession of scribe is a sacred one, and he wants to process the parchment himself for that holy purpose because he does not trust others...

The Tenth Man Refuses to Come to the Minyan Kenesset Yechezkel, no. 19

Question: It has been an age-old custom of Ja living in small villages to assemble for prayer : vices on Yom Kippur and Purim in one of the lages where there is a Torah scroll. This year, Purim, one man decided to stay at home and ra the Megillah⁹ by himself, refusing to join the n yan. As a result, no services could be held, and others were unable to fulfill the mitzvah of read the Megillah with a minyan. Should this man fined?

Responsum: [After a lengthy and thorough disc sion of the various aspects of the question, Ra Yechezkel concludes:] In the final analysis, he fulfill the principal mitzvah of reading the Megill he negated only the mitzvah of "proclaiming miracle of Purim" by failing to read it with a m yan. Therefore, he is not liable to being banned, I he is liable to receive lashes. However, we all kn that the Maharam of Rothenburg, Maharshal, a Rema stated that lashes can be redeemed w money. Therefore, he should pay a fine to be sessed by the leaders of the minyan. When det mining his fine, they should be guided by piety a rid themselves of any feelings of revenge. He shot promise never to act like this again. If he tra gresses again, he and all his possessions should placed under a ban.

RABBI YECHEZKEL KATZENELLENBOGEN—KENESSET YECHEZKEL

הכוכה כר איש וביתו זהמהדרין כר לכל א׳ וא׳ והמהדרין מן המהדרין בש"א שותת והולך ובה"א מוסיף והולך פליגי תרי אמוראי במערכא ר"י בר אבין ור׳ יוסי בר זבירא חד אטר טיצמי׳ דכ"ש כנגד ימים הגכנסין וניעמי׳ דכ״ה כנגד ימים היולאין וח״א טעמיה דכ״ם כנגד פרי התנ וטעת׳ דכ״ה דמעלין בקדם ונא מורידין א״ר בב״ח א״ד יוחכן כ׳ זקנים היו כלידון ה׳ נשה ככ"ש וה׳ עשה כדברי כ״ה זה כתן טעם לדבריו כנגד פרי התנ וזה נותן טים לרבריו מעלין בקדם וכתבו החנ׳ ד"ה והמהדרין מ"ה נראה לר"י דכ"ם ונ"ה לא קייתי אלא אנר איש וכיתו שכן יותר הידור דחיכת היכרת שמושיף תו מחשר נגד יתים הנכנשי או היולאין אבל אם ששה נר לכל א׳ אשי׳ יוסיף ליכא היכרא שי״ל שכך בני אדם בבית עכ"ל - ועפ"ז פסק המחבר : אמנם הרמב"ם פ"ד דמנילה וחטוכה כתב והתהדר אחר שעושה מלוה מן התיבחר תדניק נרות כמנין אנשי הבית מר לכל א׳ וא׳ והתהדר יותר ועושה מלוה מן המובהר מרליק כר לכל א׳ בלילה היץ ומוסיף בכל לילה ולילה כ"א היו י׳ בבית לילה ראשונה י׳ מרות ליל ב׳ ד׳ ליל ג׳ שלשים וכו׳ מנהג עירט שפרד כל אנשי בית רק כר ה׳ לילה רחשוכה הח״ז מוסיפין וכו׳ עד שבליל שמיני ח׳ נרות בין שאנשי בית מרובין בין אדם א׳ :

D'N

וכדעת הרתב"ם ששק בעל התשה והנה בעל תי׳ על קוש׳ לחם משנה שמקשה לשיט׳ הרחב״ם לתם תשנה תתמי׳ הלא לפי שירוש רבים סשרדי׳ אין טהגין לא מהדרין רק כר כל א׳ ומהדרין מ״ה כ״א כמהדרין ולא כמהדרין מושיף א"כ מנהג שברדי׳ לא כמהדרין ולא כמהדרין מן התהדרין ומנהג טיצות ולמה תכיא מו המהדריו הרמב"ם ניכ"ל . והטורי זהב וותמי' שכני

ספרד פוסקים כתום׳ ומנהג שלנו כהרמב"ם מה שלא ניולא כן בשום : מקום עביל

תי׳ על תמי׳ ע״ז שבכל מקום וקענ״ך הכל ניחא בש״ר הנה אנו נוהגין כתי׳ וספרדיס הקישי' מפורסת' בדברי התוספות הכ"ל אף נותה אין היכר איד כהרמב"ם ובכ"א להיפך כדע דה׳ מדליק והו׳ מן המשדרין מ״ה

דלמח כך כ"ח כבית והוא מן המהדרין : קענ״ך דבר פשוע אם נאמר דמהדרין מ״ה עישין פי׳ משפק כר״ת הידור הראשון ג"כ ואש יראה ליל בי׳ ד׳ m מהד' כרו׳ וכאמרו דכאן יש כ׳ כ״א ויצוש׳׳ כמיהרי׳ ובמהדרין המהדרין אשר כבר טוחו קתאי מ"ה שפיר י"ל תכ"ל דתרווייהו איתכהו בהו דלמז רק מהד׳ לחוד דע"כ ל"ל דהמה מהד׳ דאל"כ למה ד׳ כרו׳

משא"כ אם רקא׳ מדליק אם יראה ליל ב׳ יב׳ כירו׳ מהיכא תיינא לותר שכה בליל כ׳ שר חוד וכן כליל ג׳ שוד חחד כיון ששי ייל חזד מדליק והוא מן המהדרין מ"ה כיון דבני סברות שוי׳ כידאי מה שנרהה עשי אנו אותרין משאיב שלאר שהיא מן היוהדרין ומן התהדרין מ"ה שפי ויצ מכ"ל דתרווייהו בי' דלמא רק מן המהדרין דהא המהדרין ע"כ הוא :

אמנם הרמב"ם שישה אחרת וכאשר כדקרק גם דעת התושצות כן דהנה ים להקשות דא"ר יוחנן כ׳.זקיני׳ היו בלידון דלשי הלשין

משמע שהיה ביתי ר׳ יוחנן מעשה הוקינים ואך פשק וקן החד כב"ם אחר שיצא ב"ק הלכה כב"ה ולכאורה ל"ב : ואם כא׳ ששישר מה שנעשה קודס מי ב"ש וב"ה זה דוהק . עוד נדקדק

קוש" איד זהן א׳ בלשון דקאמר אחר ששה כב"ש ואזר ששה כדברי ב"ה בימי ר"י עבד למה לא אמר כהברי כ"ש בוקן ראבון כת"ש כהברי כב"ם ולא כב"ה כ"ה יוכראה דר׳ יוםי בר אבין ור"י בר וכידא פיני אסטעם כ"ם וכ"ה מכח ימים הנכנסין ויולאין או

פרי התג ומעלין בקידם ופירם ימים הכנכםין ויולאין לפרסם הנם לידע כמהדרין כמיהדין כמיהדרין כמיהדרין במי מיו מנוכה לפ"ז שביר פירשו התום׳ ראם כל א׳ יעשה כמהדרין וכמהדרין תן המהדרין לא יכירו ווה שוקדקו דאיכא היכירא כשמושיף או מחשר כנגד ימים הנכנשין או היולאין אמנש אם פיני ב"ש וביה אם התג או מעלין אין כפקא מינה בהיכר דבהברה לפיזז בפרי בפרי התג ולב"ה להיםיף משום משלין א"כ יותר טוב לששות כתה׳ובההדין מ"ה ודבריהם למ"ד טעמא משום ימים הנכנשין או יולאין ומדוקדק בלשונו דאמר כראה דב"שוב"ה כו׳ ולא כתבו איד הדין למהר׳ ת"ה אלא ודאי לשם קושני מוקני׳ אתביכן דפלוגתא דב"ש וביה מבח פרי התג או מעלין כתו שנתנו טעמי׳ לדבריהם א"כלפוס קוזטא גם התו׳ מזנימין דלריך כר לכל א׳ ולהוסיף כמ"ם התום׳ אמנס במשום שאי אפשר שאין שאר בני בית רולין ללאת בנר שלו ואו איא לעשות היטר ואו הטוב שכל אזר ידליק ויפזת ותלך כפרי הזג וס"ל דכיה ג"כ מודה דיפות כפרי החג מאתר שאי אפשר לעשות היכר כבד ימיש היולאין אמנס אס אפשר לקיים כדברי׳ שידליק רק אזר היה מוסיף והולך כב״ה נגד ימים היולא׳ ואולי אל איתו זקן אירט בןשלא רכו כ"כ ללאת בורות שלו וז"ש ככ"ש ולא כרבה ביש הכזמת ב"ש ס"ל לעולם לשחות המנש זקן שני ש"ל עעש פלינתא חס פרי היג או מעלין וו״ש כדכרי כ״ה ונתן טעם לדבריו מעלין וחק : והנה טעם כ"ה תשום מצלין כאשר העיד הזקן וכמו כן מליני סבריל זו בזמ׳ דוכתין מעינ׳ משלין ע״כ פש׳ הרמב״ש שכל אחד ייבף נר כל לילה בי ליתה טעיוה דמים הכבנשין והיולדן ושם והוה מששם שיכיה הנא אנתנו הלקין מבצים והין שיד היבר כמיש התוש׳ בזש ר"י וב"ב הב"י ורמ"א ע"כ מיעב לעשות ב׳ קידוריןכמהר׳ וכמ הדרין מן המהדרין מעעש משלין בקדש וק"ל :

1:17:1

דרמו דם"ל כ"ש התומרין לו שחוט כן מותר להפור קודם שהיטה ולב"ש באמת אף שנשעכו קודם רחילה ראשונה מותר להחם ולנ"ה שניהם אסורין הן לבחינו אף שיש ניפר למנוה כמו כן אסור למול אף שנשפכו מים שני׳ קודם המילה ושפיר משרש ר"י הליבה דב"ש חשור ושחיע ודוק יוכתירולה דר"י כן פי׳ הרמב״ם בפי׳ המשכיות אליכא דק״ש ע״ש :

אכום יראתי להביט באש הגדולה הזה כי יש ללדד לדעת הרתב"ן דייל שתני שחיטה בי"ט דעיקר תלות שמחת י"ט האכילה אף דא"א לכזית בשר בלא שחיטה אמנס עיקר גמר המצוה ועיקר המצוה האכילה וזה אחר הכיסוי לכד ס"ל לב"ה לא ישתיט משא"כ במילה המטה נתקיים ואז"כ בא החילול שבת בזה מותר י דומה לזה תכינו כתו׳ פשחים

חילוק נכון כין שחיטה למילה ורחי׳ מתום פסחי דף כיט

דף ניש שם אין לך דבר שמחעבב אחר חמיד של בין הערבים אלא שסח ומתוסר כיפורים בע"פר"י בנו של ריב"ב אומר אף מתוסר כיפורים בשאר ימות השנה ופריך בשלמא לת"ק אתי נשה דפסה שיש בה כרת ודוחה יעשה דהשלמה שאין בו כדת אלא לר"י בנושל ריב"א תאי אולמי האי עשה מהאי עשה כו׳ י בתו׳ ד״ה אתי עשה דפסח כו׳ הקשה ריב״א הא בעידנא דמיעקר עשה דהשלמה לא מקיים עשה דפסח דאכל פשח בלילה ותי׳ דמיירי שישהעו עליו פסחקודם שידחה עשה דהשלמה דשוחטין וזורקין על מתוסר כישורים וכו׳ ור״י תי׳ בל״ת הוחה אלא עשה בעינובעידנא דמישקר כו׳ אכל בעשה חמורה דדוחה עשה קל אפי׳ העשה אינו בעידנא כו׳ וראיה-מר״א דשיחרר עבדו כו׳ וכן גבי שינוח הקן אי לאו דכתיב שלא תשלח היה מטורע דוחה שילוח הקן אף שבא התנוה לבסוף עכ"ל ושני תירולים אלה לא שייכים כאו :

עוד יש לחלק בשחיטה אוסרי׳ ב"ה פן אחר הכיסוי ימלא הנשחע טריפה בנקב בחלל הגוף ולא יאכל משא"כ במילה שהרהילה אחר המילה ויהמם המים אחר המילה ומה"ע לענ"ד לא רלה ר"י בתירולי דרבה דם"ל שהט והפור אבל לא תפור ושחוט דילמא מימליך כו' דמ"ל לר"י דהם חיישי כ"ש לזה א׳ כ יאכרו הף לשחוט ולחשור פן ימלא טריפה כנייל אלא ודאי ב"ש לא חש לפ"ו אף נתחליך לא חיישינן : אחנם כ"ה י"ל דם"ל דתוששין דלמה ימלא טריפה וק"ל : אמנם כדברי הח"ה ם"ל להרי"ף והרמכ"ס והרח"ש והרשב"א עיין בב"י סי׳ של"א וככ"מ בה׳ מילה ובה׳ שבת והרמב"ן יחידתי ובודהי מקומר דעתינו אנו מפקפקין בפוסק הנ"ל ומי יכול לטמוד באילו ונקטיכן כהרו"ה וכן מסקנת כל הצוסקים

כבפך אתר התילה אם סגנה בדבר מותר אף לישראל להחים DN כתבואר בהרא״שוכל הפוסבים ובהרמכ״ם וטור ש״ש מפני ספק אס יש סכנת נשבות ולית דין לריך כשש : אך דכר זה לריך על תלמוד אם יש לסתוך על הרופאיש דבר חדש זה לומר לסמוד הרופאוי שבאוי׳ שדעתו רחבה להכיר האויר והא דגבי חילול שבת בהולה סתכינן עניהם חה דבר שכיח שמסוכנים בלי רפואות SIED הרופאים וגם זה חכמתם ובינתם : אמנם לידע שינוי

הויר מאן יימר דהבנתם בדוקה ובשרט שכתב הב"י שאין נוהגין לרתין כלל בכל הארנות ולא חלק בין ארצות ודבר זה כשאל לרופאים מותחים הם בחכמתם יש למצוא ולהכי׳ הילוק ארלות בזה : אמנם כל זה אם להל שבת ע"י ישראל אך לימר לעכומ"ז דאין רק שבות יש לשמיך על הרופאים דלא גרע מהולה שאין בו סכנה דאומר לעכומ"ו כו׳ ואפי׳ לעשות תבשיל לתינוק שאין לו מה לאכול מותר דשתם לרכי קטן כתולה שאין בו

סכנה כח"ש בעל החפה סי שכ"ח : בל זה כתבתי להפיק ראון מכירי לכל לעכור על דברי חבירי דרך משא ומתן וידענא דבארליכם הבמים מתובמים לא נגמ׳ ולא

לסברא דירי צריכין ועמהם תמוח החכמה והשכל ומדע : כ"ד ההו' עשר ואפר . כמי שלא טעם טעם קופר נמשל לבן כפר :

דקטן יחזקאל מבית קצגיאל פויגין :

שאלה ייז

שאלת אשכנזי שדר בנית נשארתי כאשר הכפרדים נורגין שרק הכעל

הבית מרליק נר תנוכה ולא זולתו וא׳ כמכהג׳ והספרדי מוחה הבית טו ליק נו דעוטה ולא וואדם וא׳ כמכהג׳ והספרדי מוחה וסוסי׳ ודגולך בדעת המחבר ואנדעו בימ ורואה שילוק רק מ איש ובימו ומוסי׳ והולך האשכנזי׳ נודגין כבעל המפה שכל כמנהג ספרדי אס יוצא בני בית מוסיפין והולכין והנה אשכנזי א' דר בבית ספרדי והספרדי

ספרדי ורולה להיות מוסיף והול׳ בהדלקת כ״ח לכל ח׳ האשכמי במנהג ספרדים

מתה באשכנזי מלהדליק בביתו כי רוצה לעכוד כמנהגו אם יש בירו למתות ואם יוצא : האשכנזי עכיל

תשובה

מרם אוחילה לדכר בנ"ד אמרת נחזי אנן אזה מן הנהגו׳ יותר נכון ואף שלשניהם יש על מי לכתוך הן שמודי הורא׳ מחבר ובעל המפה ואם שניהם כא׳ טובים נהר׳ נהר׳ ופשט׳׳ ובאיזה מקומן יש לששוק כמחכר בדין זה ומהיכן ילא הוראה שלהם גמרא שבת דף ד'א ת"ר מלית

כהנאה כזבחי מתים ורמינהו השוחע לשם הרים כו׳ הרי זה זנחי מתים ומשני ל"ק הא דשהעלהר הא לגדא דהר ט"ש ש"מ פשולה מותר בהנאה וכי גרע אתר בשר זה לפשח מן שותט לשם פשח ובשניהם הטעם שנראה כקדעים בחוץ ואיד אושר הב"ח בהנאה באומר בשר זה : 100)

דאוטר אף בהנאה ממתניתין דטוף פרק השוחט הב"ח שחום׳ לבס קרשים לשם עולה לשם השאת שחיטתו פשולי וכ"כ אף בהגאה בטור וש"ע שימוה׳ והאי פשונה פירוש באכילה ובהנא׳ מותר מנת׳ סיףכ׳ כדדייק בדןית השותט לשם הרים שחיטתו פשולה דייק הבוחנו נוס בגיורה שבולה הין זבחי מתים כה פירש רש"י דלה השור קדשים כו׳

: P171 ורנה משדי עד היום הזה היו שמקו מממ דברי הב"ח ''E'P 50

אין מכרין אותו שנאמר וכשנ ובו׳ ושסק הרמב"ס וש"עלי ׳ד ס׳׳ של"ד כעול׳ וויל הכסווקן בתכמ׳ או אב"ר שסרח אין מנדין אותו לשלטובתב הש"ך אפילו סרח כמה שינוים . לש"ו אם הובה כר"ה לכך שלחו ליה שאתה תאכיל פירש שוה סירחון שני׳ אחר הנליה ב׳ האכילה וראוי להנרותך אולי היה פשה ראשון שהנהיגם וייל דאין האבילה אשורה כי אם בלילה זו המקולם אמנש הם הלכה כעולא הדרא קושיא להוכהא למה לא שלאו לו אתה משבה איו דאכילה אשורה לעולם ושלחו לו החמירה שאתה מאכילם דבר ההסור ואיכ הבשי׳ תודום גברא רבא ושיכ ליל דהלכה כשולא דאל "כ כיון דטרח בעמיים נשיית ואכילה יש לנהותו וא"כ קשה למה לא שלחו לו אתה טושה א"ו דאכילת בשר אשורה לשולם ושל חו לו החמורה כל"ל או דלמא בשל אגרופין וייל היכה כר"ה ושלחו ליה שאתה חייב נירוי על ב׳ סרתוכות אך מטינס אגרופין אין אנו מנדין וי"ל דאין הבבר אשור לכולס כי אס בליל זו ואתר דמשי׳ גברא רבה ש״מ הלכה כעולא לכך פשק הרמכ״ם כשולא

בס מעשה דתודום דשלתו ליה שו׳ שם היה לשלול בעי׳ הלו : ניהז ע"פ נמרח ר׳ הונא הימר כאושת תקינו זכן או חב השמרה פעם אהד אין מכדין אותו שני׳ מנדין הוהו שנא אמר לשולם

: 217) ביאו׳ האיבע׳ ועפ״ן בקעה רוחי דקאתר שם איבע׳ להו הורום גברא רבה או בשל אגרוכין ליובה מאי כ"מ גם אין נ"ר תודם מקום לבעיי׳ הכא בששהים דחייתי הא התידום אגב גררא 32:3 ιń להקבות על ר"י ה׳ רב ובמסכת בילה בס ביהו הקזמר אברופין ר"ג שלשה להקל כושין גדיים מקולשין בשםה ואתר בגתרא

משמע קלת דבנליםו מקול׳ אשור לתכול כשונם ושלחו ליה האיפור הזמור שעובה שמהכיל את ישראל דבר אישור אמנש לפי הש"ד י"ל ההששייה הין שום חישור רק האכילה בניל פסחונכך שלהו ליה חתה חזכיל והאכילה רק חסיר בליל פשח לפ"ו שפיר מקשה של ר"י ח׳ רב דהושר טויור בשר זה נפשה ההה תשמע תקול׳ חין בהיט תקול׳ לא אר אחר דמשני תקול׳ כין אינר וכו׳ וכ"ל למה שלחו ליה חתה מאביל א"ו אבילה במקיל׳ בדישבד חשורה לשונם י אוונט באמר אפשר דמותר . לפ"ו נשתר הוכחת הכ"ה י

דיעבד וכתב מג"א בזו רחיה כאין לה תשובה ע"ש : ולענ"ר אין ראיה כלל דידוע מ"ש העור ובש"ע בעושה סתירה על בדי מבינ׳ הף דלה פירש לפשח השור לששותו מג׳ה שחום׳ מטיים תירוצה דגמרה תקינ׳ הף דנה המר וכו׳ פ״ת שביית בהומר בשר מקונשים במקום אמירה ועיין בעירי זהב לפ"ו קבה למה ness 16 כנזו ליה חתה תיוכינ את ישראנ ולא שלתו שחתה שושה ש"כ בדיכבד

ארעי הנהתי ראשי בין ההרים גדונים אשר במאד"ר יאדרו"ן ותי אנכי בילה כנים נגד גלגלי רקיט ושהי הכ טהור וחין בי דטת מכרשת אפי׳ א׳ מך״ר הכרש לישר׳ אוונה תורה היא וכו׳ ואדכר כאשר עם לבבי בגמ׳ פשחים דף נ"ג אר"י אתר רב השור לומר בשר וה נפשא בנראה כיקדי׳ בהמתו ולוכל קדשים בחוץ מיתיבי א"ר יוםי תודום חיש רומי הנהיג בני רומי לחבול בדיי׳ תקונשין בנילי פשח שלחו כו הלחיה תידום אים רומי אתה גוורני שליך נדוי שאת׳ מחכיל וכו׳ מקילם אין שחין תקולם לא ותשני תקולם ל"ם אחר לא שנא לא אזר שאינו תקילם פי׳ אין לא פירש לא והקבה הב״ה מאי פריך דלמא מקול׳ הסור אף דינבד שאינו מקול׳ ואמר אין אסור כי אם לבתהיצה א״ו ל׳ל דאף באמר אסור

אוסר אפי' בהעאה ובמ"א הרבין ראשו לאסור כאכילה אך הב"ו וש"ך מתירין אצי' כאבילה דיעכר בכן יורני אהר מי דעתך נובה :

באומר בשר זה לפסח הכ״ח

T"N

התצעי משובת לה לשנין קורי׳ בתורה כי הטלנ׳ מהלכי׳ בדרך הגדול

בחמלע אף גם כם מסק וו"ל ובחגילה מייתי לה דכיון דמכובה לכחר דברים נייב ביקרא ד׳ בשוקים עכ"ל התוסצית לפ׳ו גם המה משביתי׳

דתלוי זה בוה לפ"ו ודחי הלכה כרבא ורבי יותנן בלי שקפק ודינה קאמר

הרחב"ם גלל כן מוטל כל כל בה"כ קטני׳ להשמיד הנרות חנוכה בין לשון

שאלה יח

לדרום כווו בה"כ דהנטונה אנכי עפר ואשר נחשל לכן כשר :

תשובה

רשואל ביקש ממני לחות דעתי דעתי מתלוקת בין הב״ח ומב"ה ום"ז וכ׳ן

הקטן יהזקאל בית קצניאל פוינין :

יחוקאל

כנסת

שוית

וידוע מ"ש בשלשלת הקבלה וכלמת דוד מישראל שבתו לסברד הי׳ מכהון הוכסין וברי׳ לפ׳ז היה לאל ידם להדליק בחוץ ואו בהכרח לניבות היכר כוו"ש התו׳ גלל כן מנה׳ היה שרק בשל הבית דולק ומושיף והולך אף שאה"ו בש"ה תקשו עליהם הלרות מנהג אבותי' בידם כפי שנהגו בהיותן על ארמתיאדמת קידם בירושנים משל"כ אנחט לעירי הלאן שבאו כנרפת והבניו הה נת ביאתנו הי׳ בגנות וטוטול ולא היה לאל ידינו משלב בהדמת האנו להדניק תכיון ואו יש לששו׳ ככבהת הרמב"ס לעבות כמהדרין יבינ הדרין מן המהד׳ בכל א׳ דולק ימוסיף והולך מטינס מעלין בקדש . ודיי ביים כתב ג'יב הדין לפישטתו בהיה בטילטולו הגברא

מגירם כברד כנודש גלל כן משיק ג׳יכ מנהג שירו בספרד ודוק : (טעס למה וברוים כינ הרי"ף ורמבים בהצתיקו הגמ׳ ולא במו כבם נפרש פי׳ של מהדרין מן המהדרין חס הרייף הפי׳ התו׳ תו כפי׳ הרווב"ם וביותר תמוה על הרח"ח כי והרמב' ב הרכו המיד נהכיה רכת התו' ודעת הרמב"ס ולהות דעתו לא כתבו פי׳ איך מכריע וכאן בתק י לדידן ניהא כי פן יש לאניד להדליק כנ מההרין ברוך לו ים לנהוג כתו׳ וא׳נ לנהוג כהרמב״ם : והטור

מבחיץ כמ"ש העיר ועיין כמג"ד י אמנש אנהנו אלה פה בין אבכניים בין

ספרדים שווימינו לא הדלקנו בהוץ ודאי משה אמת ותורתו אמת דעת

הרתב"ם ורוי"ה כיונו כמוהם לנהוג כן ואם המנם השברדים לא ישמשו כט לבשל תנהגם אמנם אין ביד השערדי נכשות נאשכנוי שיבעל מן מנהג

מתוקן בלי נשתול :

טו לדביהך למה בניתם מן מנהג השכמים אבר יבבו בארצו׳ אלה

ומה בששו השפרדי מעישם לא תחגודדו גם זה הכל י הא׳ אף אט נאמר

קודם ביאת׳ והף בבקתנתינו ק"ק המבורג נתייבבו השברדי׳ ק דם לאשכנוי׳

אמנס דבר ה׳ היה יקר ונה הדניקו בום ניות הגוכה כמפורבם עד אשר

הקרה ה׳ שנתייכבו קיק אנטונא הו גם המה התהינו נהתאוון לבבם ביראת

ה׳ : אמנס לפי האוית בזה אין שייך נת תתנודהו כראמרינן בגמרא יבמות דף ו"נ דווקשה על תקים בנהגו שלא כעשות תנאכה בע"ש ותשני החם

הרואה אומר מלהכה הוא דלית ליי׳ אף אט נאמר הרואה אומר כיאין כו

רק מעט במן ושיין ריש מגילה כתרא"ש הפריך היך קרין לבני בפרים בי"א

בי"ב הא הוי ל"ת וייהרך ההוי כב' ב"ד בעיר ח' בני כרכי' עם בני כפרי

ובפסקי תו' כהב דבר בתנוי במנהג הפי' נתקבנו בני ב' המקומות במקים

הנה ק"ק הלטונה המבורג רחיתי שמשדרין נרות הנוכה בין

ישמרהם מכל לוקה ולהה רחיתי בקלת בה"כ נושדרין כליל ובקלת נומורה

למערב י ונהור׳ נשלה שלי משום חששה לה תחגודדו אף דבדבר מנהג

ליש לית ומכים בג׳ קהלות בהמה ב׳ ב׳ד בשיר אחת כמיש במג"א ס׳׳

תנ"ב יהיש"כ המרתי הוטב שיהי׳ כל הכה"כ בוים נעובה וביותר שיש

לפקבק על רג"ח הנינ וגמרתי בדעתי לגוור הומר שיהיה כולם נתשבין אהר הפתיל"ה לשדר כניו בבה"כ הגדונה באנשונא כי הא ואשונה במנין

ובנין ורהשונה נתייסד . איונס חרד לבי כאבר שיש להם על מה שיסמבו בש"ע פשק לשדרם בין תל"מ וריהרש"ל ג׳כ שים לכל להשגיח במנהג

התדניקין בננ"ר וכן משקיכן הע׳ו ח״כ יהחרו המשדרין בין מל״מ מנהג

בלנו ע"ש הדין ואנהנו כד ת ונתתי עיוני אף שירשני בנשאי שהין לי

דיות מכרשת אפי׳ א׳ מד"ד הכרע ליפירא אשיכ אמרה נבי כתר תורה

הפקר וכל הרולה ליטל וכו' ואתר העיון כן תמלא פנוגתה בין ר' ור'

פמעון בן אנשור לרשבי ה בין לפון לדרוס הי׳ שומדת יצורת המקדש לרצי

תורח ומצרב ותרמב"ם בה׳ בת הבחירה עשק כרשביח והרחב"ר השיג

עליו ופסק כרכי וה"ה מתמי׳ על הרמב"ם שפסק כרשב"א ולא כרבי

הראשוווהאררון קוראי׳ ב׳ ב׳ וההמנעי ד׳ לפ״ו מ״ד דיליף דאמנעי משוביו

מן וול בני וגו׳ ש׳ל כרבכ׳א ובגמהא דעגינה דף ד׳א א׳ רבא אמלעי בקרא ד׳ תבובת וכן המ׳ רבי יותנן לש׳ו רבא ור״י ש׳ל כרבכ׳א והאי

הנכה כרשב"ה ככוני׳ התלמוד במקום שאמורא פסק כחד תנא כן הנכה

ובהשובת הריב"ש סי׳ ת״י כתב העיקר בין לו״ד היה מסודרים ולא כתב בוס עים להבריו ולפי מיים ניהה והנה מהרא"ם ש׳ בהעלותך הוהק עלמו

בין נמ"ר בין מנ"מ היה אמצעי׳ כלפי שכינה שלא יהיה דברי רבי נגד

הספרי אל תול פני המנירה וכל אמלשי נקרא תול וכו׳ וכ"כ רש"י בתומש

לפ"ז מוכח כרשב"ה גלנ כן נכנם בדהוקים וכתב למ"ד מו"מ פי׳ נר

מערבי שני׳ מן נוזרה וכ"כ רש"י בפרק במה מהליקין דף ד"ב בד"ה נר

משרבי אמנם הרמבים בש׳ המשנה דחמיד משרש נר משרבי הקלה אחרון

אזר ממשיך מן ק'ק לפ׳ו וההי רבי דלא כספרי טכ"ל ע"ש לפ׳ו תיקן

לווור הרש"י נשיעת ונש שת׳ הפשר לדחק דהכשרי כרבי המנם שובי המי

לי על הריב ש בנענס הוהע ברש"י בעלמו הור במנחו׳ ומפרש כר משרבי

כהרו ב ס ההקנה באצל ק' ק נר מערבי ׳ ולרבי נר מערבי כפשוטה שהקנה

אצל כותל משרבי ובם פי׳ אניכא דרבי ני"ם : ואף להתו׳ בקנחות דבתב

אף עבד הכנל ומכ"ש רבי יוהנן ורבא יהלכחה בכולי׳ ש"ם כוותיה

דה.כת׳ כרבי מהבירו ומטעם זה קבש בש׳ע ומהרש״ל לסדר בין מלי מ כרבי : ולעניד הכפלה דברי הרמב"ס

נכונים דהלכתה כרכב"א דקאמר התם נרכב"א ואי

חל מול שני המנירה יאירו שבעת הנרות וושני דאלדד

מלדהי כל הכרות כינים נאמלע וכו׳ כדרבי נתן דאמר

מכאן בהמצע משובח רש"י נגבי ג׳ העולין לתורה

נפון לדרום אך בבה"כ הקטנים בהאתבירג בהם ג׳ קהנות הנס

ח׳ וטבה כל א׳ כמנהג מקומו נית לן בה :

בכבה כפי׳ התופפ׳ דבימיו היו מדליקין על פחח הבית

ליוכבי ארמת אלה דין אמת והכל

מן המהדרין

כלט אשר הוכהנו שהוא

תימופלא כל קיביי

היה של הרתבים

קע׳ במטר׳ כרבב׳ ח

ונה כרכי

At Home: A Short History Of Private Life by Bill Bryson Copyright 2010 by Bill Bryson.

The risks were considerable and keenly felt, yet after only a few days of fretful hesitation the commissioners approved Paxton's plan. Nothing -- really, absolutely nothing -- says more about Victorian Britain and its capacity for brilliance than that the century's most daring and iconic building was entrusted to a gardener. Paxton's Crystal Palace required no bricks at all-indeed, no mortar, no cement, no foundations. It was just bolted together and sat on the ground like a tent. This was not merely an ingenious solution to a monumental challenge but also a radical departure from anything that had ever been tried before.

The central virtue of Paxton's airy palace was that it could be prefabricated from standard parts. At its heart was a single component -- a cast-iron truss three feet wide and twenty-three feet, three inches long -- which could be fitted together with matching trusses to make a frame on which to hang the building's glass-nearly a million square feet of it, or a third of all the glass normally produced in Britain in a year. A special mobile platform was designed that moved along the roof supports, enabling workmen to install eighteen thousand panes of glass a week -- a rate of productivity that was, and is, a wonder of efficiency. To deal with the enormous amount of guttering required -- some twenty miles in all -- Paxton designed a machine, manned by a small team, that could attach two thousand feet of guttering a day-a quantity that would previously have represented a day's work for three hundred men. In every sense the project was a marvel.

Paxton was very lucky in his timing, for just at the moment of the Great Exhibition glass suddenly became available in a way it never had before. Glass had always been a tricky material. It was not particularly easy to make, and really hard to make well, which is why for so much of its history it was a luxury item. Happily, two recent technological breakthroughs had changed that. First, the French invented plate glass -- so called because the molten glass was spread across tables known as plates. This allowed for the first time the creation of really large panes of glass, which made shop windows possible. Plate glass, however, had to be cooled for ten days after being rolled out, which meant that each table was unproductively occupied most of the time, and then each sheet required a lot of grinding and polishing. This naturally made it expensive. In 1838, a cheaper refinement was developed-sheet glass. This had most of the virtues of plate glass, but it cooled faster and needed less polishing, and so could be made much more cheaply. Suddenly glass of a good size could be produced economically in limitless volumes.

Allied with this was the timely abolition of two long-standing taxes: the window tax and glass tax (which, strictly speaking, was an excise duty). The window tax dated from 1696 and was sufficiently punishing that people really did avoid putting windows in buildings where they could. The bricked-up window openings that are such a feature of many period buildings in Britain today were once usually painted to look like windows. (It is sometimes rather a shame that they aren't still.) The tax, sorely resented as "a tax on air and light," meant that many servants and others of constrained means were condemned to live in airless rooms.

The second duty, introduced in 1746, was based not on the number of windows but on the weight of the glass within them, so glass was made thin and weak throughout the Georgian period, and window frames had to be compensatingly sturdy. The well-known bull's-eye panes also became a feature at this time. They are a consequence of the type of glassmaking that produced what was known as crown glass (so called because it is slightly convex, or crown-shaped). The bull's-eye marked the place on a sheet of glass where the blower's pontil -- the blowing tool -- had been attached. Because that part of the glass was flawed, it escaped the tax and so developed a certain appeal among the frugal. Bull's-eye panes became popular in cheap inns and businesses, and at the backs of private homes where quality was not an issue. The glass levy was abolished in 1845, just shy of its hundredth anniversary, and the abolition of the window tax followed, conveniently and fortuitously, in 1851. Just at the moment when Paxton wanted more glass than anyone ever had before, the price was reduced by more than half. This, along with the technological changes that independently boosted production, made the Crystal Palace possible.

The finished building was precisely 1,851 feet long (in celebration of the year), 408 feet across, and almost 110 feet high along its central spine-spacious enough to enclose a much admired avenue of elms that would otherwise have had to be felled. Because of its size, the structure required a lot of inputs-293,655 panes of glass, 33,000 iron trusses, and tens of thousands of feet of wooden flooring-yet thanks to Paxton's methods, the final cost came in at an exceedingly agreeable £80,000. From start to finish, the work took just under thirty-five weeks. St. Paul's Cathedral had taken thirty-five years.

Two miles away the new Houses of Parliament had been under construction for a decade and still weren't anywhere near complete. A writer for Punch suggested, only half in jest, that the government should commission Paxton to design a Crystal Parliament. A catchphrase arose for any problem that proved intractable: "Ask Paxton."

The Crystal Palace was at once the world's largest building and its lightest, most ethereal one. Today we are used to encountering glass in volume, but to someone living in 1851 the idea of strolling through cubic acres of airy light inside a building was dazzlingindeed, giddying. The arriving visitor's first sight of the Exhibition Hall from afar, glinting and transparent, is really beyond our imagining. It would have seemed as delicate and evanescent, as miraculously improbable, as a soap bubble. To anyone arriving at Hyde Park, the first sight of the Crystal Palace, floating above the trees, sparkling in sunshine, would have been a moment of knee-weakening splendor. Household inventories into the Elizabethan period show that people placed great attachment to beds and bedding, with kitchen equipment following behind. Only then did general household furniture make it onto inventories, and then generally in vague terms like "a few tables and some benches." People, it seems, simply were not that attached to their furniture, in much the way that we are not emotionally attached to our appliances. We wouldn't want to be without them, of course, but they are not treasured heirlooms. One other thing people recorded with care was, somewhat surprisingly, window glass. Other than in churches and a few wealthy homes, window glass was a rarity well into the 1600s. Eleanor Godfrey, in *The Development of English Glassmaking*, 1560–1640, notes how in 1590 an alderman in Doncaster left his house to his wife but the windows to his son. The owners of Alnwick Castle from the same period always had their windows taken out and stored when they were away to minimize the risk of breakage.

Even in the largest houses generally only the windows in the most important rooms had glass in them. All the others were covered with shutters. Lower down the economic scale, windows remained rare until quite late. Even glaziers rarely had glass windows in their own homes at the time William Shakespeare was born, in 1564; by the time of his death half a century later, that had changed somewhat, though not completely. Most middle-class homes had glass in about half the rooms by then.

* The low doors of so many old European houses, on which those of us who are absent-minded tend to crack our heads, are low not because people were shorter and required less headroom in

former times, as is commonly supposed. People in the distant past were not in fact all that small. Doors were small for the same reason windows were small: they were expensive.

Figure 7. Woodcut of the blowing of the shofar in the synagogue, with women and children behind the screen in the foreground. From J. J. Pfefferkorn, Judenbeichte, Cologne, 1508.

The Old Synagogue in Erfurt, Germany, portions of which date from c.1100

https://en.wikipedia.org/wiki/Glass The term *glass* developed in the late <u>Roman Empire</u>. It was in the <u>Roman glassmaking</u> center at <u>Trier</u>, now in modern Germany, that the <u>late-</u> <u>Latin</u> term *glesum* originated, probably from a <u>Germanic</u> word for a <u>transparent</u>, <u>lustrous</u> substance.^[70] Glass objects have been recovered across the Roman Empire^[71] in domestic, <u>funerary</u>,^[72] and industrial contexts.^[73] Examples of <u>Roman glass</u> have been found outside of the former Roman Empire in China,^[74] the Baltics, the Middle East and India.^[75]

Glass was used extensively during the <u>Middle Ages</u>. Anglo-Saxon glass has been found across England during archaeological excavations of both settlement and cemetery sites.^[76] Glass in the <u>Anglo-Saxon</u> <u>period</u> was used in the manufacture of a range of objects including vessels, windows,^[77] beads,^[78] and was also used in jewelry.^[79] From the 10th-century onwards, glass was employed in <u>stained glass</u> windows of churches and <u>cathedrals</u>, with famous examples at <u>Chartres Cathedral</u> and the <u>Basilica of Saint Denis</u>. By the 14th-century, architects were designing buildings with walls of stained glass such as <u>Sainte-Chapelle</u>, Paris, (1203–1248)^[80] and the East end of <u>Gloucester Cathedral</u>.^[81] Stained glass had a major revival with <u>Gothic Revival architecture</u> in the 19th century.^[82] With the Renaissance, and a change in architectural style, the use of large stained glass windows became less prevalent.^[83] The use of domestic stained glass increased^[84] until most substantial houses had glass windows. These were initially small panes leaded together, but with the changes in technology, glass could be manufactured relatively cheaply in increasingly larger sheets. This led to larger window panes, and, in the 20th-century, to much larger windows in ordinary domestic and commercial buildings.

The Antiquary: A Magazine Devoted to the Study of the Past, Volume 16, edited by Edward Walford, George Latimer Apperson, 1887

But the art of making glass was not known in England in the seventh century, when Benedict, the Abbot of Waremouth, procured men from France, who not only glazed the windows of his church and monastery, but taught the Anglo-Saxons the art of making glass for windows, lamps, drinking-vessels, and for other uses. Our progress in the art was slow, for we find the disciple of Bede thus addressing a bishop of France on this subject in the next century : "If there be any man in your district who can make glass vessels well, when time permits, condescend to send him to me; or if there is anyone out of your diocese, in the power of others, I beg your fraternity will persuade him to come to us, for we are ignorant and helpless in this art : and if it should happen that any of the glass-makers should by your diligence, and with the divine pleasure, be suffered to come to us, be assured that if I am alive I will receive him with kind courtesy." Thus the designed

https://en.wikipedia.org/wiki/Window

A **window** is an opening in a <u>wall</u>, <u>door</u>, <u>roof</u> or <u>vehicle</u> that allows the passage of light, sound, and sometimes air. Modern windows are usually <u>glazed</u> or covered in some other <u>transparent</u> or translucent material, a <u>sash</u> set in a frame^[1] in the opening; the sash and frame are also referred to as a window.^[2] Many glazed windows may be opened, to allow ventilation, or closed, to exclude inclement weather. Windows often have a <u>latch</u> or similar mechanism to lock the window shut or to hold it open by various amounts.

Types include the eyebrow window, fixed windows, single-hung and double-hung sash windows, horizontal sliding <u>sash windows</u>, <u>casement windows</u>, awning windows, hopper windows, tilt and slide windows (often door-sized), tilt and turn windows, transom windows, sidelight windows, jalousie or <u>louvered</u> windows, <u>clerestory</u> windows, skylights, roof windows, roof lanterns, bay windows, oriel windows, thermal, or Diocletian, windows, picture windows, emergency exit windows, <u>stained</u> <u>glass</u> windows, French windows, panel windows, and double - and triple paned windows.

The Romans were the first known to use glass for windows, a technology likely first produced in <u>Roman</u> <u>Egypt</u>, in <u>Alexandria</u> ca. 100 AD. Paper windows were economical and widely used in ancient <u>China</u>, <u>Korea</u> and <u>Japan</u>. In <u>England</u>, glass became common in the windows of ordinary homes only in the early 17th century whereas windows made up of panes of flattened <u>animal horn</u> were used as early as the 14th century. In the 19th century American west, <u>greased paper windows</u> came to be used by itinerant groups. Modern-style floor-to-ceiling windows became possible only after the industrial <u>plate glass making</u> processes were fully perfected. ...In the 13th century BC, the earliest windows were unglazed openings in a roof to admit light during the day. Later, ^[when?] windows were covered with animal hide, cloth, or wood. <u>Shutters</u> that could be opened and closed came next. ^[when?] Over time, windows were built that both protected the inhabitants from the elements and transmitted light, using multiple small pieces of translucent material, such as flattened pieces of translucent animal horn, thin slices of <u>marble</u>, for example <u>fengite</u>, or pieces of glass, set in frameworks of wood, iron or lead. In the Far East, paper was used to fill windows.^[1] The Romans were the first known to use glass for windows, a technology likely first produced in Roman Egypt. Namely, in Alexandria ca. 100 AD cast glass windows, albeit with poor optical properties, began to appear, but these were small thick productions, little more than <u>blown glass</u> jars (cylindrical shapes) flattened out into sheets with circular striation patterns throughout. It would be over a millennium before a window glass became transparent enough to see through clearly, as we think of it now.

Over the centuries techniques were developed to shear through one side of a blown glass <u>cylinder</u> and produce thinner rectangular window panes from the same amount of glass material. This gave rise to tall narrow windows, usually separated by a vertical support called a mullion. <u>Mullioned</u> glass windows were the windows of choice among <u>European</u> well-to-do, whereas paper windows were economical and widely used in ancient <u>China</u>, <u>Korea</u> and <u>Japan</u>. In England, glass became common in the windows of ordinary homes only in the early 17th century whereas windows made up of panes of flattened animal horn were used as early as the 14th century.^[5]

Modern-style floor-to-ceiling windows became possible only after the industrial <u>plate glass</u> <u>making</u> processes were perfected. Modern windows are usually filled with glass, although a few are transparent plastic.^[1]

A Nation of Shopkeepers, TRADE EPHEMERA FROM 1654 TO THE 1860S IN THE JOHN JOHNSON COLLECTION, A Nation of Shopkeepers, JULIE ANNE LAMBERT, Distributed for Bodleian Library, University of Oxford, 154 pages | 183 color plates | 8 1/4 x 10 1/2 | © 2001

Foreword: When Napoleon defined the English as 'a nation of shopkeepers' great offence was taken by the aristocratic government of this country. But he was stating a fact; as he explained during his exile on St. Helena, 'I meant that you were a nation of merchants, and that all your great riches, and your grand resources arose from commerce.' This exhibition of printed ephemera, drawn for the most part from one of the great collections of such material, demonstrates in all its rich variety the central place which trade held in the life of the country during the period covered. We are most grateful to Julie Anne Lambert, Librarian of the John Johnson Collection, for all the effort she has put into making the exhibition such a fascinating demonstration of the truth of Napoleon's words.

The Crystal Palace at Sydenham Hill, London. It was designed by Sir Joseph Paxton for the Great Exhibition of 1851 and rebuilt in 1852–54 at Sydenham Hill but was destroyed in 1936.